

Etniske minoriteter, værdier og ligestilling

Viden til brug for Kommissionen for den Glemte Kvindekamp

Etniske minoriteter, værdier og ligestilling
– *Viden til brug for Kommissionen for den Glemte Kvindekamp*

© VIVE og forfatterne, 2022

e-ISBN: 978-87-7582-123-5

Forsidefoto: Lars Degnbol/VIVE

Projekt: 302393

Finansiering: Sekretariatet for Kommissionen for den Glemte Kvindekamp

VIVE

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

I januar 2022 nedsatte den daværende regering (S) Kommissionen for den Glemte Kvindekamp. Kommissionen skal komme med anbefalinger til, hvordan det bedre kan sikres, at kvinder med etnisk minoritetsbaggrund har mulighed for at nyde samme rettigheder og frihed som hovedparten af befolkningen i Danmark.

VIVE har udarbejdet denne rapport til brug i Kommissionens arbejde. Den er en kortfattet, formidlende opsamling, primært af nyere dansk og international litteratur. Bredden i den udvalgte litteratur afspejler den bredde, der er i opdraget for Kommissionens arbejde. Rapporten er udarbejdet af seniorforsker Anika Liversage og analytiker Katja Isa Søndebro. Rapporten har været læst af to eksterne reviewere, som vi takker for værdifulde kommentarer.

Undersøgelsen er rekvireret af Sekretariatet for Kommissionen for den Glemte Kvindekamp.

Lisbeth Pedersen

Forsknings- og analysechef for VIVE Arbejde og Ældre

Indholdsfortegnelse

Hovedresultater	6
Forandring af værdier	6
Æresrelateret social kontrol	7
Hjælpeindsatser	8

1	Indledning	10
---	------------	----

2	Værdier, migration og ligestilling	14
2.1	Forskellige værdier i forskellige grupper og lande	15
2.2	Migration og ændringer i værdier	18
2.3	Problemernes omfang – et vanskeligt emne	20

3	Kvindelig beskæftigelse og kønsroller i familien	24
3.1	Normer om kvindelig beskæftigelse	24
3.2	Værdier og praksisser hænger ikke altid sammen	25
3.3	Om mænds indflydelse på hustruers beskæftigelse	27
3.4	Om efterkommer-kvinder på arbejdsmarkedet	28

4	Opvækst og opdragelse	29
4.1	Udfordringer ved livet i en ny kontekst	32
4.2	Forandringer fra første til anden generation	35

5	Ungdomsliv, seksualitet, kontrol og vold	37
5.1	Unge brug af forskellige strategier	37
5.2	Vold og kontrol på unges vej mod voksenlivet	42

6	Pardannelse og skilsmisse	47
6.1	Skilsmisser	49
6.2	Om problemer med at komme ud af et ”muslimsk ægteskab”	51

7	Viden om forandringsprocesser	53
---	-------------------------------	----

7.1	Forhold af betydning i lokale familier og miljøer	53
7.2	Forhold af betydning i det omgivende samfund	55
<hr/>		
8	Viden om indsatser	57
8.1	Indsatser på overordnede niveauer	57
8.2	Indsatser på praksisnære niveauer	58
8.3	Afrunding	61
<hr/>		
	Litteratur	62

Hovedresultater

Denne rapport giver et kortfattet indblik i et ganske stort og komplekst forskningsområde, der centrerer sig omkring etniske minoriteters holdninger og praksisser i Danmark i dag. Rapporten fokuserer dels på forhold knyttet til ligestilling, køn og seksualitet, dels på en række andre emner af betydning for unge og voksne. Dermed præsenterer rapporten viden om en række emner af relevans for arbejdet i Kommissionen for den Glemte Kvindekamp, som regeringen har nedsat. Det er vigtigt at understrege, at rapporten er af opsamlende og formidlende karakter og ikke er et systematisk litteraturstudie eller en dybtgående belysning af de udvalgte emner.

I forhold til samspillet imellem migration og værdier kan følgende pointer fremhæves fra rapportens litteraturgennemgang:

- **Diversiteten** i etniske minoritetsfamilier i Danmark er overordentlig stor – og dermed er forskelle imellem familierne også meget store.
- **Æresrelateret social kontrol** i alvorlig grad, og i en del tilfælde også vold af forskellig slags, forekommer i en mindre andel af familierne.
- **Værdier i forhold til kønsroller og ligestilling** er ofte markant forskellige imellem de etniske minoriteters oprindelseslande og et skandinavisk land som Danmark.
- **Tilpasningen til nye værdier** er i gennemsnit betragtelig i første generation, da migranter værdimæssigt placerer sig et sted imellem oprindelseslandets og destinationslandets værdier. Fra første til anden generation sker der endvidere i gennemsnit en yderligere tilpasning.
- **Ændringer i værdier** sker med forskellig hast på forskellige domæner. Studier peger på, at forandringerne generelt er større i forhold til det offentlige domæne (såsom holdninger til kvinders beskæftigelse) end i forhold til det private domæne (såsom holdninger til sex før ægteskab).
- **Nogle grupper ændrer sig**, så de bliver mere – frem for mindre – køns-traditionelle over tid. Dette er dog en afvigelse fra det generelle mønster.

Forandring af værdier

Graden af forandringer ser også ud til at være knyttet til en række personlige forhold. Litteraturen på området er langt fra entydig, men nogle kilder peger på følgende forhold som betydningsfulde:

- Religiøsitet – mere religiøse migranter fastholder i højere grad værdier fra oprindelseslandet.

- Uddannelsesniveaue – migranter med flere uddannelsesmæssige ressourcer fra hjemlandet ser ud til i højere grad at tilpasse sig.
- Køn – kvinder adapterer i højere grad værdier omkring ligestilling, end mænd gør.

Tilnærmelsen til destinationslandets værdier og praksisser vil ofte, men ikke altid, fortsætte fra første til anden generation. Følgende vilkår ser ud til at fremme denne proces:

- Sociale kontakter med majoritetsbefolkningen – såvel egne kontakter som kontakter i hjemmet under børns opvækst, hvis forældre fx omgås venner med majoritetsbaggrund.
- At mødre er i beskæftigelse under børns opvækst.
- At etniske minoriteter lever i en kontekst, hvor de ikke oplever diskrimination og stigmatisering.

Æresrelateret social kontrol

Man kan fremhæve flere faktorer, der har betydning for forekomsten af æresrelateret social kontrol, som kan hæmme etniske minoritetspiger og -kvinders livsudfoldelse.

Familieliv efter migration

Etniske minoritetsfamilier kan opleve den danske kultur som grænseløs og som en kultur, der medvirker til, at familier går i opløsning. Det kan styrke ønsket om at fastholde kulturen fra oprindelseslandet.

I forhold til familiens ære tillægges det særlig vigtighed, at piger og unge kvinder fra familien ikke indgår i intime forhold, inden de bliver gift. Derfor er kontrollen ofte særlig stærk i forhold til dette emne. Unge kan også møde andre former for begrænsninger i deres udfoldelse.

En betragtelig andel af familier, hvor der forekommer alvorlig æresrelateret social kontrol, ser ud til at leve med socioøkonomisk udsathed. Denne udsathed kan bl.a. øge afhængigheden af eget minoritetsnetværk.

Også forhold som statsløshed, flugt og traumer ser ud til at kunne øge forekomsten af æresrelateret social kontrol.

Forældre

Etniske minoritetsforældre kan befinde sig i et felt, hvor de både skal forholde sig til det majoritetsdanske samfunds og deres etniske minoritetsmiljøers forventninger til, hvordan man fx opdrager sine børn. Disse forventninger kan på nogle områder pege i hver deres retning. Også svage sproglige og socioøkonomiske ressourcer kan udfordre forældres muligheder for at forstå og tilpasse sig den kontekst, de lever i.

Afhængigt af samspillet i familierne kan forældrenes værdier og forventninger ændre sig over tid.

Unge og voksne kvinder

Unge etniske minoritetskvinder kan føle vrede og frustration over at befinde sig i et vanskeligt og modsætningsfyldt felt. De kan rette deres frustrationer mod både deres familier og minoritetsmiljøer og mod det omgivende samfund.

Unge kvinder håndterer de ofte modsatrettede forventninger til deres intime adfærd ganske forskelligt. Strategier kan fx være efter eget valg at videreføre forældrenes levevis, at bruge religiøse virkemidler for at øge ens selvbestemmelse eller at leve et dobbeltliv. Nogle unge søger også åbent at ændre og udvide de rammer, de er underlagt.

For voksne kvinder gælder, at de kan have vanskeligheder ved at komme ud af et dårligt ægteskab. Der kan være pres fra familiemedlemmer (også i andre lande) for at blive i ægteskabet, frygt for, om man kan klare sig efter skilsmis- sen, frygt for at miste opholdstilladelse – og for nogle kvinder udfordringer med at få opløst deres muslimske ægteskab *nikah*. Især ressourcetsvage indvandrerkvinder kan have store udfordringer, herunder have svært ved at få adgang til en "muslimsk skilsmisse".

Vilkårene for piger og kvinder fra etniske minoriteter afhænger også af nærmiljøet. Her kan segregerede etniske minoritetsmiljøer være med til at styrke æresrelaterede normer og underlægge kvinderne en hårdere grad af æresrelateret social kontrol.

Hjælpeindsatser

Når det gælder hjælpeindsatser, der ønsker at give piger og kvinder med etnisk minoritetsbaggrund bedre muligheder for selvbestemmelse, er der flere forhold at være opmærksom på.

Unge kvinder i udsatte og til dels isolerede etniske minoritetsmiljøer kan have særlige vanskeligheder ved at bede om hjælp, hvis de har problemer. Det kan bl.a. skyldes manglende tillid til, om de vil blive forstået, manglende tiltro til, at hjælpen reelt kan forbedre deres livssituation, og loyalitet over for deres familier.

Tilsvarende kan voksne kvinder undlade at søge hjælp, fordi de fx frygter, at familien vil straffe eller udstøde dem, eller at deres mænd kan finde på at bortføre børn til udlandet.

Andre undlader at søge hjælp af frygt for konsekvenserne, hvis de involverer de sociale myndigheder. Det kan bl.a. handle om frygt for at få tvangsfjernet børn eller for at miste opholdstilladelse.

Det er af stor betydning, at piger og kvinder med behov for støtte får adgang til kvalificeret hjælp. En for høj grad af generel bekymring kan dog gøre mere skade end gavn. Det kan ske, hvis en skærpet opmærksomhed over for bestemte problemstillinger ender som en form for "etnisk profilering", hvor minoritetsfamilier udsættes for urimelig mistænkeliggørelse. Eller hvis en generel bekymring for alle unge muslimske pigers og kvinders trivsel ender med at virke stigmatiserende.

Begge dele kan være med til at undergrave – i stedet for at fremme – trivsel og muligheder hos dem, man ønsker at hjælpe. Derfor er det vigtigt, at fagfolk har såvel gode kvalifikationer som et godt øje for den store diversitet i de udfordringer, som etniske minoriteter kan møde i Danmark i dag.

1 Indledning

I det seneste halve århundrede er den danske befolkning blevet stadig mere mangfoldig – bl.a. igennem migration fra lande som Tyrkiet, Libanon, Irak og Syrien. Det er oprindelseslande, der har et lavere niveau af uddannelse og velstand end Danmark, og hvor staten er langt mindre udbygget. Dermed spiller familien – og et større familienetværk – generelt en helt anden og mere betydelig rolle i den enkeltes liv. For i et land uden SU, kontanthjælp og gratis hospitaler kan den enkelte være ilde stedt uden sin plads i familien (Friberg, 2019).

Indvandring fra sådanne lande har bragt forskellige holdninger til, hvordan kvinder bør opføre sig, i nær kontakt. I Danmark har en ung kvinde normalt frihed til selv at vælge uddannelse, venner og kærester, og bliver ofte først gift, efter hun har fået sit første barn (Jensen & Ottosen, 2013). I en del etniske minoritetsfamilier er der andre forventninger til unge kvinders adfærd, herunder en stor fokus på kvindelig ærbarhed. Ofte forventes det, at kvinder er seksuelt uberørte inden ægteskabet. Med et mere kollektivistisk livssyn kan hele familiens omdømme være afhængigt af pigers og kvinders faktiske eller påståede intime adfærd. Derfor kan familier såvel udøve æresrelateret social kontrol (for at forebygge normbrud) som bruge repressalier (hvis normerne er brudt). I nogle familier er repressalierne ganske alvorlige (Danneskiold-Samsøe, Mørck & Sørensen, 2011; Liversage & Jepsen, 2019).

Det er denne form for udfordringer, som Kommissionen for den Glemte Kvinddekamp skal adressere. Kommissionen er et initiativ, nedsat af den Socialdemokratiske regering, der skal medvirke til at sikre en højere grad af ligestilling i Danmark (Folketingstidende, 2022, s. 7), se endvidere www.denglemtekvindekamp.dk). Kommissionen har til formål at *"... komme med anbefalinger til, hvordan piger og kvinder fra indvandremiljøer bedre kan understøttes i og få mulighed for at bestemme over eget liv. Kommissionen skal have fokus på, hvordan det danske samfund kan styrke indsatsen mod æresrelateret social kontrol"*.

Kommissionens formål er således bl.a. at bidrage til, at unge får de bedste muligheder for selv at vælge kæreste og ægtefælle og for at bestemme over egen krop og seksualitet. Og til at alle voksne får friheden til at leve det liv, som de selv ønsker, uden urimelige begrænsninger og kontrol.

Boks 1.1 Definition på æresrelateret social kontrol

Æresrelateret social kontrol kan defineres som...”familiens, slægtens og det etniske baglands forebyggende adfærdsregulering og sanktioner i form af tvangsbaseret kontrol over for gruppedlemmer, der reelt eller potentielt afviger fra gældende normer for kønnet og seksuel adfærd og identitet, med det formål at opretholde familiens ære inden for en patriarkalsk kønsorden”. (Danneskiold-Samsøe, Mørck & Sørensen, 2019)

Denne formidlende rapport skal bidrage til Kommissionens arbejde igennem en præsentation af udvalgt litteratur. Denne litteratur spænder over et bredt felt – fra kvalitative studier af efterkommeres strategier i forhold til deres ungdomsliv til kvantitative studier af indvandreres holdninger til ligestilling. Det er et felt, hvor de forskningsmæssige tilgange er ganske forskellige, og studier langt fra altid benytter de samme problemdefinitioner eller når frem til de samme konklusioner. Den forskning, der kortfattet præsenteres i indeværende rapport, må derfor nødvendigvis tages med et vist forbehold.

For eksempel kan forskellige studier nå frem til forskellige konklusioner afhængig af, hvilke definitioner, tilgange og metoder de anvender, og hvilke problemstillinger de belyser. Det er endvidere et område, hvor det kan være svært at afgrænse forskellige emner. Således kan dét, som fra ét perspektiv ses som et negativt eksempel på ”æresrelateret social kontrol”, fra et andet perspektiv blive opfattet som fx ”ansvarlig opdragelse”. I forlængelse heraf anvender rapporten litteratur med en række forskellige tilgange, der behandler så forskellige emner som fx ungdomsliv, skilsmisse og kvindelig beskæftigelse. Kriterierne, som VIVE har anvendt ved udvælgelsen af litteratur fremgår af Boks 1.2.

Rapporten er bygget op på følgende måde:

- **Kapitel 2 ”Værdier, migration og ligestilling”** giver en kort gennemgang af viden om samspillet imellem migration, holdninger og praksisser i forhold til forskellige former for kønsligestilling.
- **Kapitel 3 ”Kvindelig beskæftigelse og kønsroller i familien”** ser på kvinders adgang til arbejdsmarkedet og samspillet imellem arbejdsliv og familieliv.

- **Kapitel 4 "Opvækst og opdragelse"** går ind i den private sfære og ser på opdragelse, især i forhold til hjemmeboende teenagere.
- **Kapitel 5 "Ungdomsliv, seksualitet, kontrol og vold"** ser dels på forhold som kærester og seksuelle relationer, dels på den vold og kontrol, som nogle unge udsættes for på dette tidspunkt i livsforløbet.
- **Kapitel 6 "Pardannelse og skilsmisse"** handler bl.a. om ændringer i, hvem man gifter sig med, og om de udfordringer med at få adgang til skilsmisse, som nogle kvinder møder.
- **Kapitel 7 "Viden om forandringsprocesser"** belyser, hvad der sker fra første til anden generation. Hvad kan bidrage til, at forandringerne skaber en højere grad af ligestilling imellem kønnene? Og hvad kan modsat få etniske minoriteter til at øge afstanden til destinationslandets normer og værdier?
- **Kapitel 8 "Viden om indsatser"** ser på indsatser både på et overordnet og på et mere praksisnært niveau.

I rapporten har VIVE prioriteret at anvende følgende kilder:

- **Nyere litteratur.** Ud fra et ønske om at fokusere på den nyeste viden er hovedparten af de anvendte kilder udgivet i 2015 eller senere.
- **Litteratur baseret på såvel kvantitative som kvalitative kilder.** VIVE har haft en særlig fokus på at inkludere relevante studier baseret på survey-data, da sådanne studier kan give en repræsentativ viden om værdier og praksisser i forskellige grupper.
- **Litteratur fra lande, der er sammenlignelige med Danmark.** Kilderne er primært – ud over Danmark – fra de øvrige nordiske lande og fra lande som Holland, Belgien og Tyskland, hvis indvandringshistorier har en del fællestræk med de danske. Derimod er der kun begrænsede referencer til fx engelsk og amerikansk litteratur.
- **Litteratur med fokus på MENAPT-lande¹.** Da kun få studier benytter sig af netop denne geografiske afgrænsning, inkluderes studier, der ser på relevante landegrupper såsom på personer med baggrund i Tyrkiet, Marokko og Pakistan, eller som fx undersøger forholdene for etniske minoriteter² med rødder i ikke-vestlige lande.
- **Litteratur med fokus på unges og voksnes situation.** Dette valg er taget, for at rapporten kan have størst mulig relevans for Kommissionens arbejde.

¹ I Udlændinge- og Integrationsministeriets afgrænsning er MENAPT en regional gruppering, som inkluderer 24 lande fra Mellemøsten og Nordafrika (Syrien, Kuwait, Libyen, Saudi-Arabien, Libanon, Somalia, Irak, Qatar, Sudan, Bahrain, Djibouti, Jordan, Algeriet, Forenede Arabiske Emirater, Tunesien, Egypten, Marokko, Iran, Yemen, Mauretanien og Oman) samt Afghanistan, Pakistan og Tyrkiet.

² Betegnelsen "etniske minoriteter" anvendes i denne rapport som en samlende betegnelse for personer med rødder i ikke-vestlige lande, uanset om de er indvandrere, flygtninge eller efterkommere. Rapporten går ikke ind i den store etniske variation, der kan være imellem personer med samme landebaggrund, hvor man fx med baggrund i Tyrkiet kan have forskellig etnicitet som tyrker eller kurder.

2 Værdier, migration og ligestilling

Livet leves forskelligt verden over. Det gælder også i forhold til, hvordan man forventer, at unge bør opføre sig, hvordan man danner par, og hvordan man som par lever sammen (Norris & Inglehart, 2012). Med migration bringes forskellige holdninger i tæt kontakt. I Danmark bor der i dag forældre fra fx Mellemøsten, der forventer, at deres døtre ikke har kærester – og slet ikke har deres seksuelle debut – før de bliver gift. Det står i klar modsætning til forventningerne i de fleste majoritetsdanske familier. Her sker unge kvinders seksuelle debut i teenageårene og anses for at være et sundt og vigtigt skridt på vejen imod voksenlivet (Liversage & Ottosen, 2014).

Krydspresset mellem, hvad der anses for rigtigt og forkert, kan skabe spændinger og konflikter (Friberg, 2019). Det kan være konflikter imellem forældrene og den unge datter: Hun kan føle, at hun har for lidt frihed og selvbestemmelse, mens forældrene mener, at hun er ved at blive "for dansk". Andre forældre accepterer i højere grad de unges ønsker og praksisser, hvilket kan flytte spændingen, så forældrene selv udsættes for pres fra deres relationer i og uden for Danmark. Andre unge kvinder kan til gengæld ønske at fastholde skik og brug og gøre deres forældre stolte – med det resultat, at spændingen kan opstå mellem dem og det omgivende majoritetsdanske samfund.

Når unge kvinders seksualitet tillægges så stor betydning, handler det i høj grad om, at det er kvinder, der føder og opdrager den næste generation. Kvinders adfærd har dermed enorm betydning for, om etniske minoritetsgrupper reproduceres og består over tid. Eller om de tværtimod forsvinder, efterhånden som yngre individer (herunder mødrene til næste generation) giver slip på de normer og praksisser, som ellers har kendetegnet deres etniske minoritetsgruppe.

“

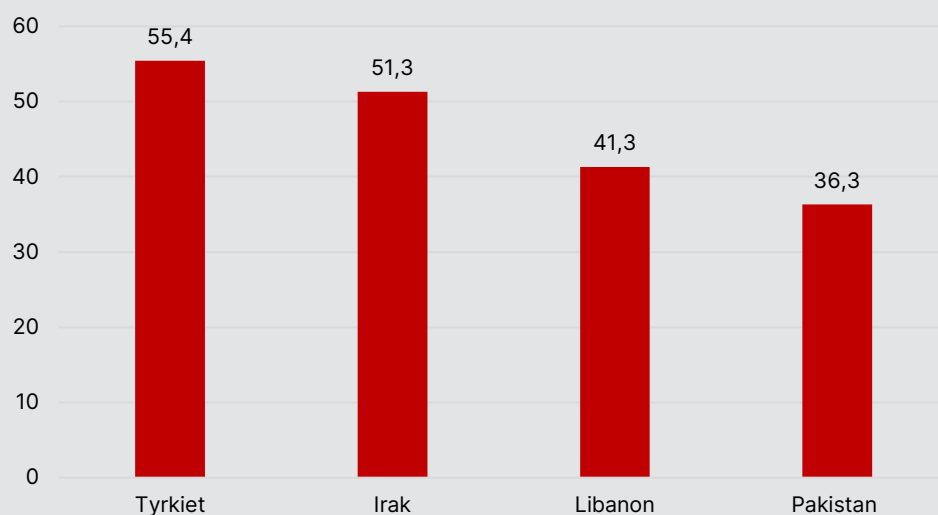
[En ung etnisk minoritetskvinde får en dansk kæreste, da hun er 16 år] ... men min mor opdagede det, og så snakkede vi ikke sammen længe, og vi havde det forfærdeligt. Hun straffede mig rigtig hårdt ved, at jeg ikke måtte gå nogle steder, jeg måtte ikke lege med mine veninder osv. Så blev jeg mere trodsig. Og så sneg jeg mig ud i stedet.

A. Liversage, upubliceret interviewmateriale

2.1 Forskellige værdier i forskellige grupper og lande

En datakilde til at sammenligne værdier verden over er World Values Survey, hvor man jævnligt stiller næsten enslydende spørgsmål til grupper af borgere i en lang række af verdens lande. Eksempelvis spørger man, hvem man nødtigt vil have som naboer. Her er valgmulighederne bl.a. alkoholikere, stofmisbrugere, homoseksuelle og ugifte par. Figur 2.1 viser, hvor store andele i udvalgte lande, der angiver, at de ikke ønsker at bo ved siden af et ugift par. Synet på sådanne naboer – der må forventes at dyrke sex før ægteskabet – er ganske negativt i de fire udvalgte MENAPT-lande. Spørgsmålet er ikke stillet i den danske dataindsamling, men i Sverige angav kun 0,3 pct., at ugifte par var uønskede som naboer.

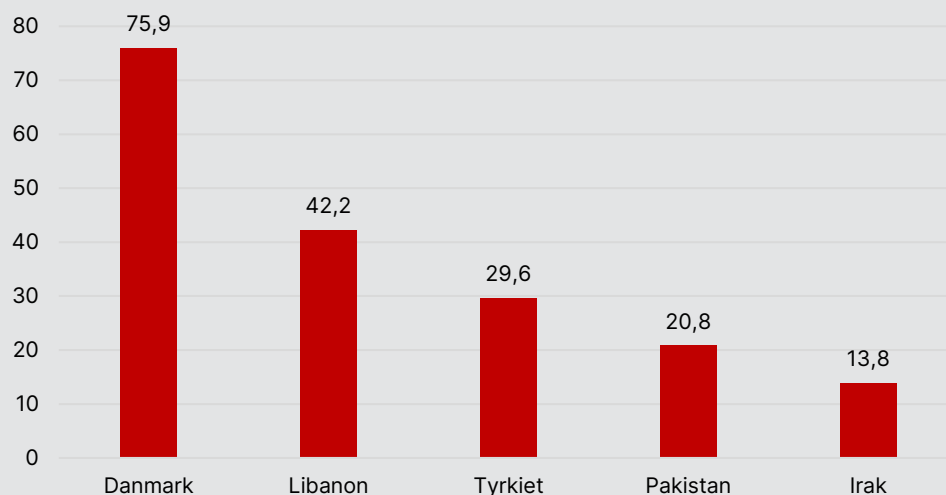
Figur 2.1 Andel af befolkningen, som ikke ønsker at have ugifte par som naboer (i procent)

Kilde: World Values Survey Database (worldvaluessurvey.org), data fra 2017-2022.

Et andet spørgsmål illustrerer, hvordan man ser forskelligt på opdragelse. Her spørges der til, hvad man mener er vigtigt at fremme hos børn. Respondenterne har en række valgmuligheder, som fx sparsommelighed, ansvarsfølelse, lydighed, selvstændighed og gode manerer. Figur 2.2 viser, hvor store andele i forskellige lande der peger på, at det er vigtigt at fremme selvstændighed hos børn.

Figur 2.2 Andel af befolkningen, der finder det vigtigt at fremme selvstændighed hos børn (i procent)

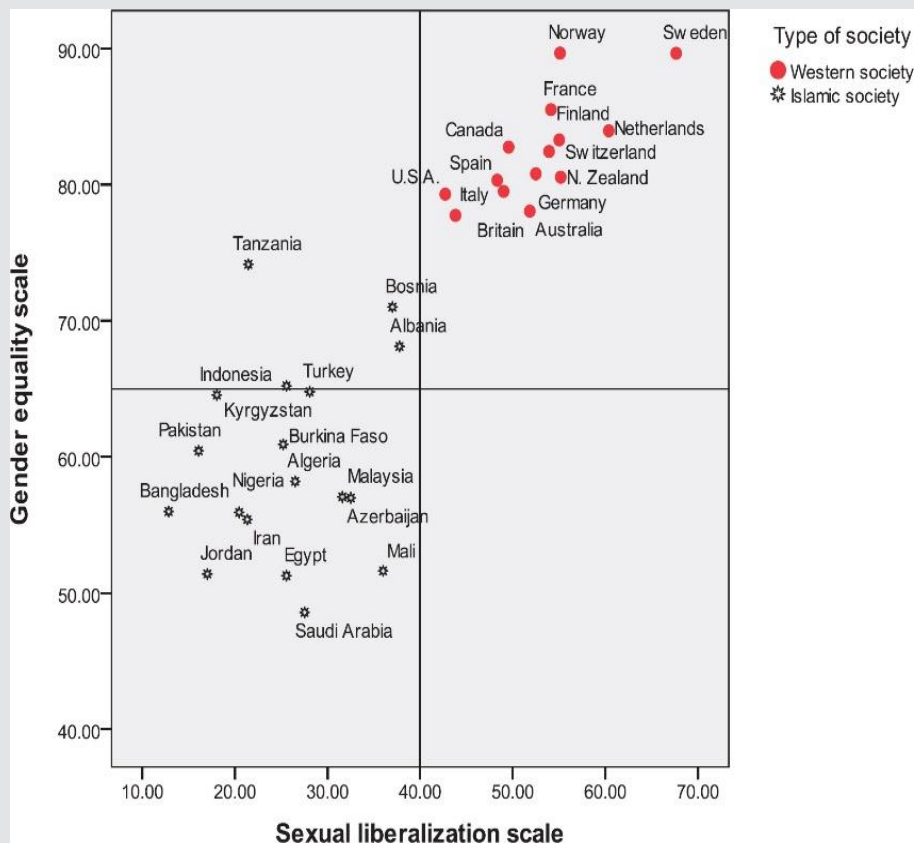
Kilde: World Values Survey Database (worldvaluessurvey.org), data fra 2017-2022.

Som Figur 2.2 viser, lægger man i Danmark meget stor vægt på at fremme børns selvstændighed, mens det tillægges mindre værdi i de udvalgte oprindelseslande. En anden valgmulighed – at fremme lydighed hos børn – lægger 11 pct. i Danmark vægt på. Det samme gælder fx 57 pct. i Irak.

Disse udvalgte spørgsmål og de meget forskellige svar, som gives på dem i forskellige dele af verden, peger altså på markante værdiforskelle mellem Danmark og de oprindelseslande, som mange af indvandrerne i Danmark stammer fra.

Figur 2.3 viser et mere samlet overblik over forskellene. Her samles en lang række svar fra respondenter i udvalgte muslimske og vestlige lande. Landene er placeret alt efter, hvor de ligger på en skala for *kønsligestilling* og en skala for *seksuel frigørelse*. Jo højere værdi, jo mere positiv indstilling til de to emner. Som det fremgår af figuren, placerer de muslimske og de vestlige lande sig forskelligt: Ikke overraskende er de vestlige lande mere positive over for såvel kønsligestilling som seksuel frigørelse end de muslimske. Samtidig fremgår det dog også, at der er forskelle inden for hver af de to brede landegrupper.

Figur 2.3 Sexual Liberalization and Gender Equality Values by Type of Society

Kilde: Norris & Inglehart, 2012, s. 242, pooled World Values Survey, 1981-2007.

Danmark indgår ikke i figuren, men vores skandinaviske naboland Sverige er med. Som det fremgår af Figur 2.3, er Sverige det vestlige land, der værdimæssigt ligger længst væk fra den muslimske landegruppe. Migranter, der ankommer til Europa fra lande som Tyrkiet, Pakistan og Iran, oplever dermed større værdimæssige forskelle, hvis de ankommer til et skandinavisk land som Sverige (eller Danmark), end hvis de fx ankommer til et sydeuropæisk land som Italien.

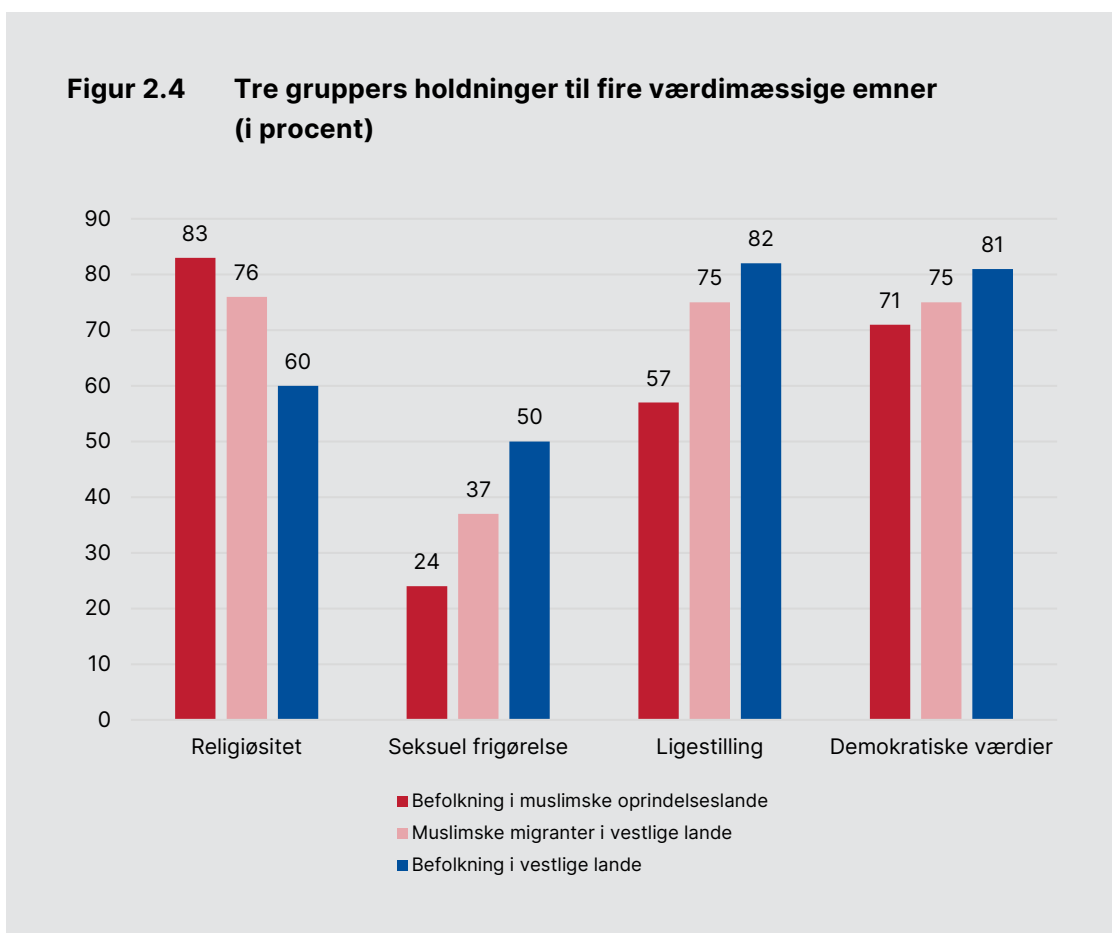
2.2 Migration og ændringer i værdier

Migranter viderefører dog ikke blot oprindelseslandenes værdier, når de ankommer til et nyt land. Faktisk sker der i gennemsnit betragtelige ændringer

allerede i første generation. Det fremgår af Figur 2.4, der også anvender data fra World Values Survey. Figuren sammenligner tre befolkningsgrupper i forhold til værdier på udvalgte områder. De tre grupper er:

- Befolkningen i muslimske oprindelseslande
- Muslimske indvandrere i vesten
- Befolkningen i vestlige destinationslande.

Figuren viser, hvilke holdninger personer fra de tre ovenstående grupper har til hhv. religiøsitet, seksuel frigørelse, kønsligestilling og demokratiske værdier. Jo højere score, jo mere positiv indstilling til det enkelte emne. Som det fremgår, placerer muslimske indvandrere sig i gennemsnit midtvejs mellem de værdier, der udtrykkes af befolkningerne i hhv. deres oprindelseslande og i de vestlige lande, de er emigreret til. Figuren viser dermed, at indvandrere som udgangspunkt i en vis grad tilpasser sig destinationslandets værdier i første generation. Dette mønster dækker naturligvis over en stor variation, hvor nogle individer og grupper ændrer sig mere og andre mindre end det angivne gennemsnit.

Kilde: Norris & Inglehart, 2012, p. 240.

Andre studier viser, at der også fra første til anden generation generelt er en bevægelse, som mindsker forskelle imellem majoritetsbefolkninger og etniske minoritetsgrupper. Samtidig har forældres normer klar betydning for, hvordan deres børn ser på verden: Børn af indvandrere, som har traditionelle værdier, har selv tendens til at blive relativt traditionelle (Kretschmer, 2018).

Forskning peger dog også på, at udviklingens hastighed og undertiden også retning kan variere både i første generation og fra første til anden generation, og at der kan opstå meget komplekse mønstre. Nogle migranter lever fx i udsatte miljøer i destinationslandene, langt fra middelklassens hovedstrøm. Deres tilpasning kan være meget anderledes sammenlignet med mere ressourcestærke indvandrere, der i højere grad bliver en del af en bredere middelklasse (Crul, 2016; Portes & Rumbaut, 2001). Andre migrantgrupper opnår fx økonomisk succes, samtidig med at de på mere intime områder fastholder normer og praksisser fra oprindelseslandene. Flere studier peger også på, at værdier i forhold til praksisser på det offentlige område (fx i forhold til kvindelig beskæftigelse) ser ud til at ændre sig hurtigere end værdier på det private område (fx i forhold til seksualitet, der har en særlig stor betydning for en gruppes reproduktion) (Arends-Tóth & van de Vijver, 2009; Liversage & Mirdal, 2015; Röder & Mühlau, 2014).

Der er dermed ingen automatik i, hvordan udviklingen forløber. Nogle forhold kan faktisk bidrage til, at dele af anden generation over tid bliver endnu mere konservative og endnu mindre ligestillingsorienterede end deres forældre (Maliapaard & Alba, 2016). Viden om sådanne processer er selvsagt vigtige, hvis ønsket er at fremme en udvikling, der giver unge etniske minoritetskvinder bedre muligheder for at bestemme over deres egen krop. Dette emne vender vi tilbage til i kapitel 7 om forandringsprocesser.

2.3 Problemerkernes omfang – et vanskeligt emne

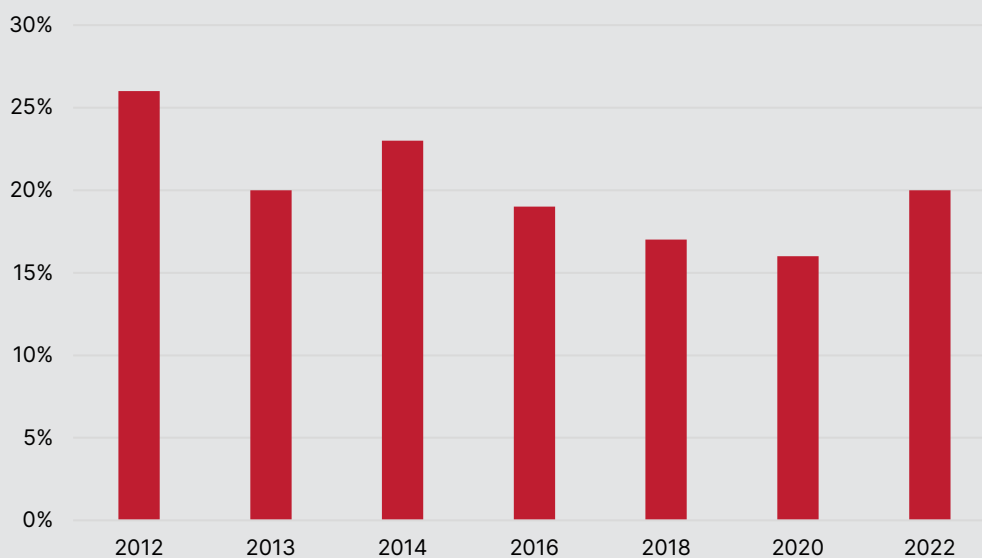
Afsættet for Kommissionen for den Glemte Kvindekamp er at hjælpe især unge kvinder i Danmark med at frigøre sig fra uønskede restriktioner i deres liv. Som det fremgår af kommissoriet, har man i Danmark "*... ret til selv at vælge ægtefælle, til at tjene sine egne penge og til at fravælge religiøse og kulturelle normer*". Det rejser spørgsmålet om, hvad omfanget af sådanne uønskede restriktioner er. Svaret må nødvendigvis afhænge af, hvordan man afgrænser og undersøger emnet. I den ene ende af spektret kan man finde unge, der oplever sig begrænsede, men hvor begrænsningerne enten er små og ubetydelige eller reelt har en positiv betydning for de unges videre livschancer (Dahl, 2014). I den anden ende af spektret lever unge under en stærk kontrol, der skader deres trivsel. Sådanne unge kan også være udsat for vold af forskellig slags.

Spørgsmålet om omfang kommer dermed i høj grad til at handle om definitioner og problemforståelser. Det kan være et vanskeligt felt at navigere i. Et forældrepars grænsesætning for deres datter kan af nogle ses som rettidig omsorg og beskyttelse, men af andre som urimelig kontrol (Liversage & Mehlsen, 2021, kap. 9; Smette, Hyggen & Bredal, 2021). En skolelærers opfordringer til, at en pige får en kæreste, vil nogle unge etniske minoriteter opleve som en vigtig støtte i deres personlige udvikling, mens andre unge vil opleve det som en utidig form for indblanding, der gør en negativ forskel i deres liv (Jaffe-Walter, 2016).

En af de udgivelser, som denne rapport bygger på, gennemgår eksisterende kvantitative studier fra en svensk kontekst. Forfatterne konkluderer, at variationerne i omfanget af æresrelateret vold og kontrol, som forskellige studier når frem til, er så store, at disse studier ikke gør det muligt at *"... besvara omfattningsfrågan, när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck"* (Baianstovu et al., 2019, s. 373).

Udlændinge- og Integrationsministeriets Integrationsbarometer er et dansk datasæt, der ønsker at belyse omfanget af restriktioner i forhold til bl.a. kæresteforhold. Her har man spurgt 18-29-årige ikke-vestlige indvandrere og efterkommere, hvorvidt de får begrænset deres frihed og selvbestemmelse i forhold til at vælge kæreste eller ægtefælle. Som Figur 2.5 viser, er andelen, der oplever begrænsninger, faldet fra 26 pct. i 2012 til 20 pct. i 2022. Denne udvikling harmonerer med studier, der viser, at andelen af tvangsægteskaber og arrangerede ægteskaber ser ud til at falde både blandt migranter og i nogle oprindelseslandes befolkninger (Baykara-Krumme, 2015). Det er vigtigt at holde sig for øje, at sammensætningen af de 18-til-29-årige indvandrere og efterkommere ændrer sig over tid. Fra 2012 til 2022 er andel med tyrkisk baggrund således faldet, mens andelen med baggrund i Syrien er steget markant.

Figur 2.5 Andel 18-29-årige indvandrere og efterkommere med ikke-vestlig oprindelse, der får begrænset deres frihed og selvbestemmelse af deres familie med hensyn til valg af kæreste eller ægtefælle

Kilde: Kilde: Udlændinge- og Integrationsministeriets Medborgerskabsundersøgelse. Barometer — Integrationsbarometer

Begrænsninger i unge etniske minoriteters liv belyses også i en række danske undersøgelser (se fx Als Research, 2011, 2018, 2019a). Der dokumenteres endvidere en sammenhæng mellem det, at unge begrænses i deres muligheder, og at de trives dårligere end gennemsnittet (Als Research, 2018).

“

Jeg er blevet islamisk gift med min fætter som 17-årig. Jeg kunne ikke lide ham, men jeg var nødt til det... Alt var bare tvang. Jeg har aldrig følt, at mit liv duede til noget. Min far har altid sagt, at jeg kom til verden som en fejl. Han ville hellere have drenge end piger.

19-årig kvinde på RED Safehouse (Liversage, upubliceret interview)

3 Kvindelig beskæftigelse og kønsroller i familien

Der er meget store forskelle i kvinders beskæftigelsesgrad verden over. I Danmark og andre skandinaviske lande har kvinder næsten lige så ofte lønarbejde som mænd. I mange lande i fx Mellemøsten er arbejdsdelingen mellem kønne anderledes: Mænd er normalt forsørgere, mens kvinder har ansvar for hus- og omsorgsarbejde. En sådan kønsarbejdsdeling hænger også sammen med fraværet af en velfærdstat, der tager hånd om pasning af børn, ældre og syge. Ser man på beskæftigelsesgraden for kvinder, der er indvandret fra MENAPT-lande, er den i Danmark generelt under 50 pct. (Mealor, 2020).

3.1 Normer om kvindelig beskæftigelse

Et af de emner, som Kommissionen for den Glemte Kvindekamp skal forholde sig til, er etniske minoritetskvinders muligheder for arbejdsmarkedsdeltagelse – især set i forhold til eventuelle begrænsninger fra kvindernes private baglande. Dermed er det relevant at spørge, om den lave kvindelige beskæftigelsesgrad ser ud til at udspringe af normer, der tilsiger, at kvinder bør passe hus og hjem frem for at komme ud på arbejdsmarkedet.

En række studier undersøger dette emne ved hjælp af værdiundersøgelser-data blandt migranter i mange lande. Den overordnede konklusion er, at normer omkring kvindelig beskæftigelse faktisk ser ud til at ændre sig betragteligt allerede i første generation. Dette mønster sættes i sammenhæng med, at beskæftigelse handler om familiers tilpasning til de strukturelle vilkår i destinationslandet og om materiel overlevelse.

For eksempel anvender Saskia Glas (2022b) data fra et survey blandt 4.000 muslimske migranter, bosat i seks vesteuropæiske lande, til at undersøge normer omkring kvinders beskæftigelse. Hun konkluderer, at migranternes støtte til kvindelig beskæftigelse er ganske høj og stiger over tid i destinationslandet. Sådanne normer påvirkes endvidere kun i ringe grad af graden af religiøsitet: Også meget religiøse muslimer har en tendens til at støtte op om ligestilling på beskæftigelsesområdet. Migranternes støtte til kvindelig beskæftigelse er endvidere højere i mere kønsligestillede lande (Glas, 2022b; Röder & Mühlau, 2014). Dette er endnu en indikation på, at der gennemsnitligt sker betragtelige forandringer i indvandrergrupper i den første generation.

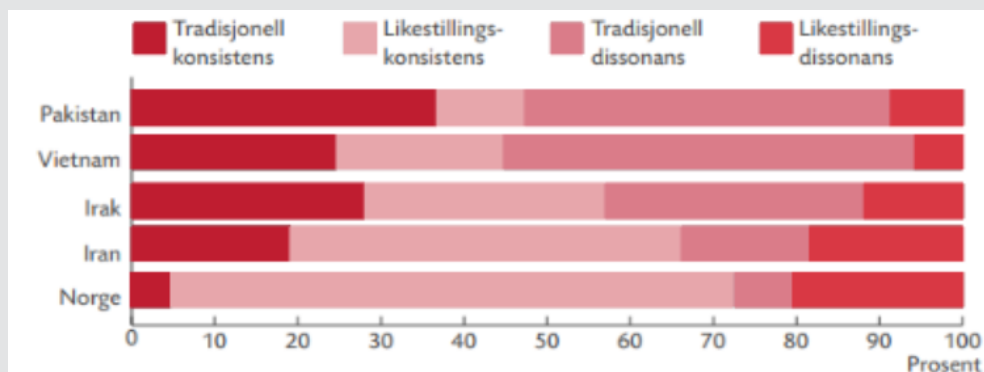
Fra Danmark viser et survey-studie, at 2 pct. af danskere er enige i, at mænd har mere ret til job end kvinder, hvis der er mangel på arbejde. Det samme svar giver 22 pct. af ikke-vestlige indvandrere. På den ene side er forskellen imellem de to grupper betragtelig, men på den anden side afviser langt hovedparten i begge grupper, at mænd har mere ret til job end kvinder (Breidahl, 2017).

3.2 Værdier og praksisser hænger ikke altid sammen

En anden vinkel på samspillet imellem normer og kvindelig beskæftigelse blandt indvandrere ses i et norsk survey-studie. Her undersøger Kavli (2019) holdninger til kvindelig beskæftigelse – især når det gælder mødre – blandt såvel indvandrere fra Pakistan, Irak, Iran og Vietnam som blandt nordmænd. Kavli finder, at holdningerne varierer, også når der er taget hensyn til socio-demografiske forskelle og til religiøsitet: Indvandrere fra Pakistan og Irak er mindst positive over for kvindelig beskæftigelse, mens indvandrere fra Iran og Vietnam kun adskiller sig lidt fra nordmændenes holdninger. En noget ældre undersøgelse fra Danmark viser lignende forskelle: Kønsrollemønstret blandt indvandrere fra Tyrkiet og Pakistan er mere traditionelt end blandt indvandrere fra Iran (Deding & Jakobsen, 2006). Det er dog langt fra kun oprindelseslandet, der har betydning i forhold til indvandreres holdninger. De påvirkes fx også af uddannelsesniveau. Her ses, at holdninger til kønsligestilling på arbejdsmarkedet er mere positive hos indvandrere med flere uddannelsesmæssige kvalifikationer (Breidahl et al., 2021; Kavli, 2019).

Man behøver dog ikke leve i overensstemmelse med sine værdier. Derfor undersøger Kavli (2019), om der er samklang imellem holdninger og praksisser hos par med forskellig oprindelse. Resultaterne af hendes analyse fremgår af Figur 3.1. Den viser fordelingen i de fem undersøgte landegrupper fordelt på to parametre: Dels om de holdningsmæssigt er traditionelle eller ligestillingsorienterede, dels om de lever i overensstemmelse med deres holdninger eller ej.

Figur 3.1 Konsistens eller dissonans* mellem holdninger og praksis i forhold til familiens forsørgelse. Efter landebaggrund (i procent)**

Noter: * "Traditionel konsistens" betyder, at man har kønstraditionelle værdier og lever i overensstemmelse hermed. "Ligestillingskonsistens" betyder, at man har ligestillingsorienterede værdier og lever i overensstemmelse hermed. "Traditionel dissonans" betyder, at man værdimæssigt ønsker et traditionelt liv (fx at hustruen går hjemme), men at man ikke lever i overensstemmelse hermed, fordi man har behov for to indtægter i familien. "Ligestillingsdissonans" betyder, at man har ligestillingsorienterede værdier, men at man ikke lever i overensstemmelse hermed. Det kan fx være par, der mener, at man burde deles ligeligt om at forsørge familien, men at manden i realiteten har hovedansvaret her, fordi kvinden er gået på deltid for at få en hverdag med børn til at hænge sammen.

** Inkluderer spørgsmålene: Hvor enig eller uenig er du i at: "Det er mandens hovedansvar at forsørge familien" og "Vil du sige, at du selv har størst ansvar for familiens økonomi, at din ægtefælle/partner/sambo har det, eller at I deler ansvaret ligeligt?".

Kilde: Kavli, 2019, s. 283. Norske survey-data. N=1200.

Blandt de norske svarpersoner er den største gruppe (på knap 70 pct.) par, der lever i overensstemmelse med deres ligestillingsorienterede holdninger. Den næststørste gruppe af nordmænd er de ca. 20 pct., der har ligestillingsorienterede holdninger, men som i realiteten lever mere traditionelt, end de ønsker sig. 5 pct. lever efter eget ønske traditionelt.

I de fire indvandrergrupper er andelen, der lever i overensstemmelse med deres traditionelle holdninger, markant større, og især blandt pakistanere, vietnamesere og irakere er andelen, som lever i overensstemmelse med ligestillingsorienterede holdninger, klart lavere end blandt nordmænd. Samtidig ses dog også, at betragtelige andele (fx ca. 45 pct. af indvandrerne fra Pakistan) godt nok har kønstraditionelle holdninger, men ikke efterlever det (da hustruen er på arbejdsmarkedet). Figuren viser altså, at der kan være et betragteligt gab imellem holdninger og praksisser. En anden pointe er, at der er ganske stor variation inden for de enkelte landegrupper.

3.3 Om mænds indflydelse på hustruers beskæftigelse

I forhold til indvandrerkvinders lavere beskæftigelsesgrad er det relevant at spørge, om de eventuelt begrænses af traditionelt indstillede ægtemænd. En spørgeskemaundersøgelse blandt jobcentermedarbejdere viser, at en tredjedel af disse har haft kontakt til ledige kvinder fra etniske minoriteter, som har givet udtryk for, at de oplever pres fra deres familie eller omgangskreds til ikke at stå til rådighed for arbejdsmarkedet. Jobcentermedarbejderne vurderer dog, at andre barrierer som begrænsede sprogkunderskaber og manglende formelle kompetencer har større betydning for kvindernes beskæftigelsesforhold (Følner & Kristensen, 2020).

Et studie, der er relevant i forhold til dette emne, er Khoudja & Fleischmann (2017), der undersøger et lignende spørgsmål ved hjælp af hollandske survey-data med indvandrere fra bl.a. Marokko og Tyrkiet. Forfatterne finder, at partnerens holdninger har betydning for kvinders beskæftigelse, men at effekten er begrænset og klart mindre betydningsfuld end fx kvindernes individuelle karakteristika og antallet af børn i husholdningen. Også kvindernes egne holdninger til beskæftigelse har større betydning end deres partners holdninger. Forskerne kan ikke afgøre, om den (om end begrænsede) indflydelse, som negativt indstillede ægtemænd har på hustruers beskæftigelsesgrad, skyldes direkte forbud imod hustruers beskæftigelse, eller om det snarere skyldes, at en traditionel kønsarbejdsdeling i hjemmet gør det vanskeligt for kvinder at påtage sig lønarbejde (Khoudja & Fleischmann, 2018).

Et andet relevant studie er af Hartmann & Steinmann (2021), der anvender survey-data fra nyankomne, primært muslimske, flygtninge i Tyskland. Dette studie når også frem til, at ægtefællers indstilling til hustruers arbejde har meget begrænset betydning. Forskerne konkluderer således, at ... *refugee women's and their partners' traditional gender-role values are hardly a barrier to refugee women's social integration*" (Hartmann & Steinmann, 2021, s. 709).

Uagtet at indvandrerkvinders lavere beskæftigelsesgrad tilsyneladende kun i meget lille grad kan forklares med ægtefællers direkte begrænsninger, er det stadig et fænomen, som kan have stor betydning for nogle kvinder. Det fremgår af kvalitative studier, der viser, at nogle mænd aktivt forhindrer deres hustruer i at komme i kontakt med arbejdsmarkedet og det omgivende samfund ud fra ønsket om at fastholde hustruer i en underordnet position (Baiantovu & Gramnaes, 2021; Liversage & Petersen, 2020). Det præcise omfang af sådanne alvorlige problemer kendes dog ikke.

3.4 Om efterkommer-kvinder på arbejdsmarkedet

En sidste pointe i dette kapitel er, at der sker en markant stigning i den kvindelige beskæftigelsesgrad fra første til anden generation. Det hænger i høj grad sammen med, at efterkommerne har bedre kvalifikationer. Her ses endvidere, at uddannelsesniveaueet blandt unge kvinder med etnisk minoritetsbaggrund, der vokser op i Danmark, er steget markant over de seneste tre årtier (Schultz-Nielsen, 2021). I samklang med denne udvikling ses også en mere ligelig fordeling af husarbejdet i efterkommer-familier sammenlignet med i deres forældres generation (Kavli, 2019; Umblijs, 2020).

Samtidig kan efterkommere (og indvandrere) med længere uddannelser se ud til at føle sig mere ekskluderede og udsat for diskrimination. Denne sammenhæng, som bl.a. dokumenteres i en stor analyse fra Norge (Barstad & Molstad, 2020), kaldes et "integrationsparadoks" (se også Eijberts & Ghorashi, 2017).

Samlet set peger denne rapport på, at der – i forhold til kvindelig beskæftigelse – for det første ser ud til at ske betragtelige forandringer i første generation. For det andet at mange forhold kan udfordre etniske minoritetskvinders muligheder for at få arbejde. For det tredje at ægtemænds begrænsninger af deres hustruers beskæftigelse ser ud til at have meget begrænset betydning. Og for det fjerde at ikke alle familier higer efter netop den form for indretning af livet, som er dominerende i Skandinavien.

4 Opvækst og opdragelse

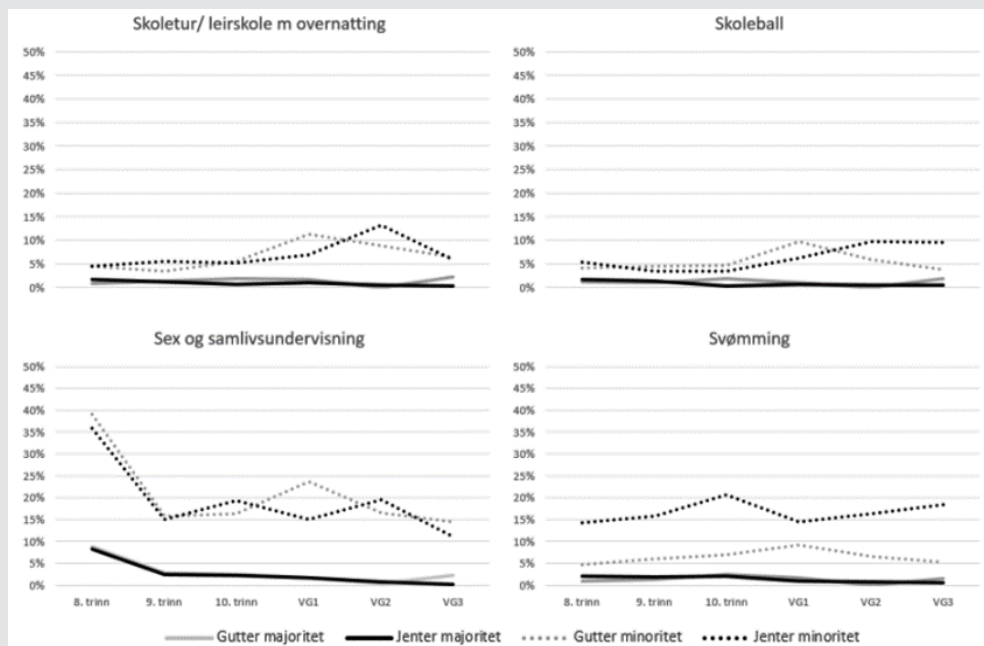
Der er forskel på opdragelse i forskellige dele af verden. I Danmark – hvor der naturligvis også er forskel på forskellige familiers tilgang til opdragelse – har man generelt et relativt demokratisk ideal for børneopdragelse, og der lægges ofte vægt på især store børns ret til selvbestemmelse (Dahl & Ottosen, 2018). Fysisk afstraffelse har endvidere været forbudt siden 1997. I andre dele af verden er idealet mindre demokratisk, ligesom større børneflokk, mindre uddannelse og en opvækst med et bredere familienetværk end kernefamilien, kan udgøre betydningsfulde forskelle.

Ser man på etniske minoritetsbørns materielle situation i Danmark, adskiller de sig i gennemsnit fra deres majoritetsdanske jævnaldrende, da de fire gange så hyppigt oplever at vokse op i indkomstfattige familier. 40 pct. af børn og unge fra etniske minoriteter lever i familier, hvor ingen voksne er i beskæftigelse. Det samme gør 8 pct. af børn med majoritetsdansk baggrund (Ottosen et al, 2018, p. 7). Endelig kan nævnes, at over halvdelen (53 pct.) af etniske minoritetsbørn i Danmark bor i overbefolkede boliger (ibid., s. 54). En højere grad af materiel udsathed er dermed langt oftere et vilkår i etniske minoritetsbørns opvækst end blandt majoritetsdanske børn.

Begrænsninger af unge

Det er også forskelligt, hvilke begrænsninger unge med forskellig baggrund vokser op med. Således sætter et norsk survey-studie (med data fra Oslo) tal på vilkårene for forskellige grupper af 13-19-årige unge. Figuren herunder viser, hvor store andele af piger og drenge med hhv. majoritets- og minoritetsbaggrund, der angiver, at de ikke har mulighed for at deltage i lejrskole, skolefest, seksualundervisning eller svømning (Smette, Hyggen & Bredal, 2021, s. 15).

Figur 4.1 Andel 13-19-årige norske unge, der ikke må deltage i forskellige aktiviteter (i procent)

Note: Andelen af drenge og piger med forskellig baggrund på forskellige klassetrin, som ikke får lov til at være med til følgende skoleaktiviteter: lejrskole/klassetur med overnatning (n=7202), skolefest (n=7162), seksualundervisning (n=7092), svømming, når piger og drenge er sammen (7155). Bemærk, at Y-aksen går til 50 pct.

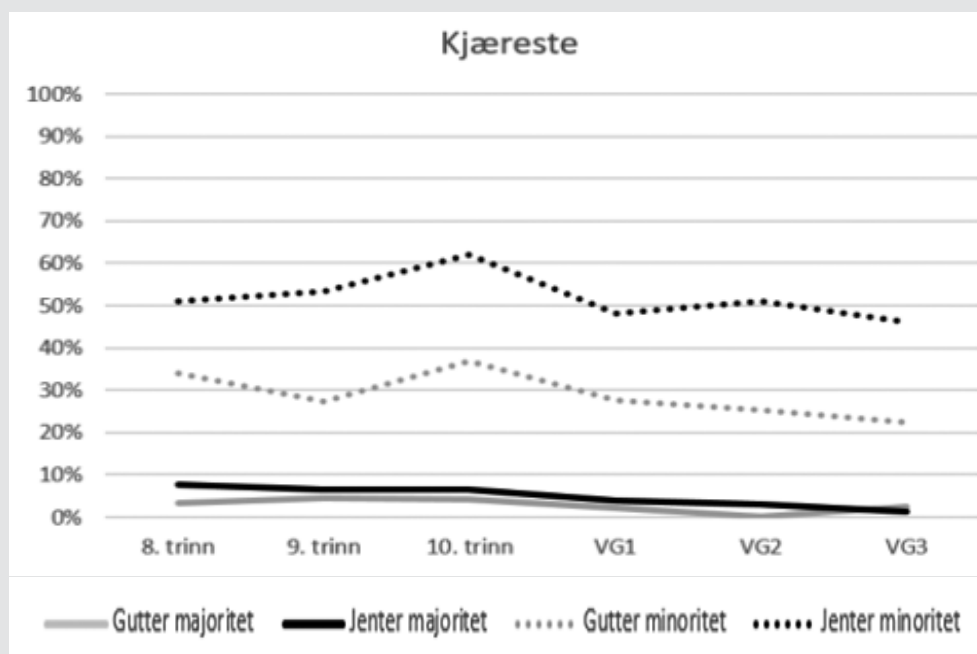
Kilde: Smette, Hyggen & Bredal., 2021, s. 15.

Som det fremgår af figuren, oplever minoritetsbørn og -unge flere begrænsninger end den norske majoritet. Omfanget varierer endvidere med de unges alder (x-aksen går fra 8. klasse i grundskolen til 3. g i gymnasiet). Samtidig er det dog langt hovedparten i alle grupperne, som godt må deltage i de udvalgte aktiviteter. Figuren viser også, at det primært er i forhold til svømning, at der er en større forskel imellem de to køn. Her møder etniske minoritetspiger klart stærkere begrænsninger end drengene. Også i Danmark er kønsopdelt svømning et emne, som majoriteten og etniske minoriteter med baggrund i MENAPT-lande ser forholdsvis forskelligt på (Udlændige- og integrationsministeriet, 2021; Lennis & Agergaard, 2019).

Ovenstående aktiviteter har tilknytning til skolen og er dermed knyttet til adfærd i det offentlige rum. I Figur 4.2 ses en større forskel imellem grupperne, når man i den norske undersøgelse spørger til en mere privat praksis, nemlig om unge må have en kæreste. På linje med resultater fra Danmark (Als Research, 2011, 2018) oplever især etniske minoritetspiger begrænsninger

her. Dette afspejler den store rolle, som kvindelig ærbarhed kan have i en del etniske minoritetsmiljøer.

Figur 4.2 Andel 13-19-årige norske unge, der oplever begrænsninger i forhold til at have en kæreste (i procent)

Note: Andelen af drenge og piger med forskellig baggrund på forskellige klassetrin, som ikke får lov til have en kæreste (N=7114).

Kilde: Smette, Hyggen & Bredal, 2021, s. 14.

Også i forhold til arbejdsdeling i hjemmet er der større kønsforskelle i etniske minoritetsfamilier sammenlignet med i familier fra majoriteten. Et dansk survey med 18-årige unge (med såvel vestlig som ikke-vestlig indvandrer- og efterkommerbaggrund) viser således, at 22 pct. af hjemmeboende drenge (uanset baggrund) laver husarbejde hver dag. Det samme gør 26 pct. af de majoritetsdanske piger mod 37 pct. af de etniske minoritetspiger (Liversage & Christensen, 2017, s. 15). Også her er det altså de etniske minoritetspiger, der skiller sig ud.

4.1 Udfordringer ved livet i en ny kontekst

Når nogle etniske minoritetsforældre vælger at begrænse og kontrollere deres børn, kan det skyldes, at opdragelsen kan være en kamp for at bevare og videreføre sin identitet og livsform i en meget anderledes kontekst. Et norsk studie af forældreskab og social kontrol (der bygger på kvantitative og kvalitative data fra familier indvandret fra Pakistan, Somalia og Sri Lanka) peger på, at indvandrerforældre kan opleve den skandinaviske kultur som en individualiseret kultur, hvor unge kan gøre, hvad de vil, hvor alle er sig selv nærmest, og hvor man ikke drager omsorg for sine nærmeste. Også oplevelsen af at leve i et samfund, der tillader unge en række uvante ting som fester, alkohol og sex, kan få forældre til at opfatte den nordiske kultur som amoralsk og grænseløs. Det kan skabe et behov hos forældrene for at skærme deres unge mod dele af det omgivende samfund (Friberg, 2019).

Børnenes fokus på deres individuelle frihed og deres rettigheder kan ligeledes skabe frygt hos forældrene for tab af kulturel identitet og opløsning af familiebånd. Heri kan både ligge en frygt for mindsket kontakt til familien i hjemlandet og mindsket kontakt mellem børnene og forældrene, som det fx fremgår af et studie blandt personer med marokkansk baggrund bosat i Holland (Chafai, 2020). En anden bekymring kan være, at forældre frygter for, at deres børn ikke vil passe dem, når de bliver gamle (Friberg, 2019). Sådanne forhold kan medvirke til, at nogle forældre søger at udøve skarp kontrol med deres børn.

Tab af autoritet

For nogle etniske minoritetsforældre kan brug af kontrol i opdragelsen også handle om, at de kan føle, at de må kæmpe for at bevare deres autoritet over for deres børn i en kontekst, hvor staten spiller en uvant stor og aktiv rolle (Bregnbæk, 2020; Haga, 2014). Tabet af autoritet kan blive yderligere forstærket af, at mange etniske minoritetsforældre står i en usikker social position grundet fx arbejdsløshed/dårlige arbejdsforhold, dårligt psykisk helbred, dårlige boligforhold, sprogvanskeligheder og isolation fra sociale netværk i oprindelseslandet (Bregnbæk et al., 2017; Friberg, 2019). Faktisk kan en del resourcesvage forældre opleve et tab af autoritet, der er så stort, at det reelt er skadeligt for deres børns opvækst. At dette kan være tilfældet, fremgår bl.a. af et norsk interviewstudie med unge flygtninge, der er vokset op i familier med mange udfordringer (Drummond Johansen & Varvin, 2020).

[Forældrene er bekymrede for at ...] børnene begynder at være ulydige. Og vi taler ikke kun om, at have hi-jab på eller gå i koranskole. Men om basale ting, som alle forældre tænker – at de skal komme hjem til aftalt tid og ikke gå med dårlige venner. Nogle forældre er meget strenge over for deres børn, fordi de er så bange for, at der skal ske dem noget... Andre forældre har simpelthen sluppet grænserne, fordi de er bange for, at børnene bliver oprørske og går til myndighederne. De ved jo ikke, at en 9-årig ikke må være ude alene efter klokken 9... Det er problemet: Forældre ved ikke, hvor grænsen går. Altså, hvordan man sætter grænser i det norske samfund... For hvor går grænsen?

Somalisk kvinde, i Fridberg (2019), s. 48, egen oversættelse fra norsk.

Fædre i de etniske minoritetsfamilier kan opleve et særligt markant tab af autoritet, fordi de dels kan være økonomisk marginaliserede, dels opleve, at staten på mange måder overtager deres forsørgerrolle – samtidig med, at kvinder får flere rettigheder og muligheder end i oprindelseslandet (Carver, 2021; Kleist, 2010; Liversage, 2014a). I et svensk studie af personer dømt for æresrelaterede forbrydelser fortalte nogle af de interviewede mænd om at føle sig som "anden-klasses individer" i et land, hvor de oplever, at kvinden har forrang (Cinthio, Staff & Ouis, 2022). Også forventninger fra lokale etniske minoritetsmiljøer kan påvirke forældre og medvirke til at skabe et krydsfelt, der kan gøre det svært for familier at følge destinationslandets anbefalinger i forhold til fx børneopdragelse (Johansen, 2019).

Positive rammer

Forældres kontrol er langt fra kun et negativt fænomen, men kan også have positive virkninger i forhold til børns livschancer. Forældrekontrol kan fx være vigtig for at beskytte børn og unge imod at droppe ud af deres uddannelse eller bliver involveret i kriminalitet. En analyse af sammenhængen imellem majoritetsdanske forældres tilgange til forælderrollen og sandsynligheden for, at deres børn har erfaringer med druk, hash, pjækkeri eller selvskade, viser, at børn af *autoritative* forældre (modsat de *venskabelige* og de *autoritære* forældre) i mindre omfang har sådanne potentielt skadelige erfaringer (Dahl & Ottosen, 2018, s. 18). De autoritative forældre er her kendetegnet ved både at have et tæt forhold til deres børn og at opstille flere regler for børnene, end de to andre typer af forældre gør. Man kan dermed sige, at de autoritative forældre udøver den højeste grad af kontrol – og det ser ud til (bl.a. på grund af den måde kontrollen udøves på) at være godt for deres børn. De autoritative forældres positive effekt sammenlignet med de to andre forældretyper er endvidere mere markant i socioøkonomisk udfordrede familier end i den brede population (Dahl, 2014, s. 156).

I forhold til forældrekontrollens betydning viser et norsk studie, at tamilske unge, der er underlagt ret omfattende forældrekontrol, på den ene side kan opleve disse bånd som snærende, men at de klarer sig bedre i uddannelse og i mindre grad er involverede i kriminalitet sammenlignet med somaliske unge, hvor forældrekontrollen er mindre omfattende (Engebrigtsen & Fuglerud, 2007). På linje hermed peger Moldenhawer (2002, s. 17) på, at i skolesammenhæng er "...de mest udsatte minoritetsunge de strukturelt marginaliserede, som klarer sig dårligt i skolen, og som i det offentlige rum lever et dansk ungdomsliv med fester, alkohol og kærester". Modsat synes en del af de etniske minoritetsunge, som klarer sig godt i skolen, at deltage mindre i den dominerende danske ungdomskultur og være stærkt indlejrede i familier, der har en god status i deres etniske minoritetsnetværk (Moldenhawer, 2005).

Etniske minoritetsunge kan være særligt udsatte i forhold til kriminalitet og uddannelsesfrafald, fordi de i højere grad kommer fra socioøkonomisk dårligt stillede familier og oftere er bosat i områder, hvor forekomsten af kriminalitet er høj (Tiilikainen, 2015). På linje hermed viser et norsk studie (Smette, Hyggen & Bredal, 2021), at etniske minoritetsforældre er mere restriktive i deres børneopdragelse, hvis familien bor i et nabolag, der opleves som utrygt.

4.2 Forandringer fra første til anden generation

Børneopdragelse ser ud til at ændre sig markant fra første til anden generation. Efterkommere har generelt bedre ressourcer end deres forældres generation, får også færre børn og udtrykker ofte en høj grad af støtte til ligestilling i familiernes arbejdsdeling (Kitterød & Nadim, 2020). Nogle efterkommer-forældre fortæller endvidere, at de arbejder på selv at få et mere nært og støttende forhold til deres egne børn, end det forhold de selv havde til deres forældre, da de voksede op (Gilliam, 2022).

Disse efterkommer-forældre kan dog også befinde sig i et krydsfelt, som kan gøre deres børneopdragelse til en udfordrende balancegang, hvor de (som et norsk studie formulerer det)... *"risikerer å bli møtt med at de ikke er, og aldri kan bli, 'norske nok' fra deler av majoritetssamfunnet, men også beskyldninger om at de har blitt 'for norsk' fra deler av minoritetsbefolkningen"* (Aarset, 2020, s. 53).

I denne balancegang kan nogle forældre endvidere føle, at de skal gøre alting "dobbelt så godt", fordi de føler sig under overvågning – enten af de sociale myndigheder eller af den bredere offentlighed. Det kan udmønte sig i forældre, der bader deres børn ekstra meget for at sikre, at ingen kan sætte en finger på familiens hygiejne (Larsen, 2022), eller forældre, der gør alt for at give et godt indtryk, når de afleverer deres børn i børnehave (Handulle & Vassenden, 2021). Disse praksisser kan være belastende og ses som udtryk for, at nogle forældre føler deres forældrerolle udfordret.

“

Min mor bærer en stor, somalisk jilbab [der dækker alt, undtagen ansigtet], mens jeg bærer en simpel hijab [der dækker hår og skuldre]. Men ikke med bukser, selvfølgelig. Ingen af os har bukser på endnu. Men jeg forestiller mig, at min datter vil. Det vil være normen i hendes generation.

Somalisk efterkommer i Norge
i Aarset, Smette & Rosten (2021), s. 89, egen oversættelse fra norsk

5 Ungdomsliv, seksualitet, kontrol og vold

Den seksuelle debut er en vigtig del af det, der kan betegnes som unges "seksuelle biografier" i overgangen fra børne- til voksenliv. Det er dermed også en tidsperiode, hvor der kan være særligt meget på spil i etniske minoritetsfamilier såvel for de unge som for deres forældre. Afhængig af forholdene i de enkelte familier er det også på dette tidspunkt i livet, at konflikter, kontrol og i nogle tilfælde også vold opstår eller intensiveres.

Det overordnede emne er, hvordan ungdomslivet skal leves i en kontekst som den danske. Her har den seksuelle debut alder for unge kvinder i gennemsnit ligget på omkring 16 år i årtier (Hansen et al., 2020). Det er dermed 80 pct. af kvinder med majoritetsdansk baggrund, der har haft deres seksuelle debut som 18-årige. Blandt unge kvinder med ikke-vestlig baggrund er den tilsvarende andel klart lavere, nemlig 23 pct. For 18-årige mænd er andelen hhv. 75 pct. og 49 pct. (Liversage & Christensen, 2017, s. 152). På det seksuelle område viser disse tal dermed tydelige forskelle imellem unge alt efter baggrund.

I forlængelse af denne kontrast gennemgår dette kapitel dels litteratur, der belyser unges strategier i forhold til at håndtere de forskelligartede normer og forventninger hos hhv. deres egne forældre og i det omgivende samfund, dels litteratur om den vold og kontrol, som nogle etniske minoritetsunge udsættes for i deres overgang til voksenlivet.

5.1 Unges brug af forskellige strategier

En forsker, der har beskæftiget sig med såvel majoritets- som minoritetsunges seksuelle biografier, er hollandske Marianne Cense. Baseret på et stort interviewmateriale fremhæver Cense, at ingen unges seksuelle biografier er "frie" i radikal forstand, da unges strategier og handlinger på det seksuelle område såvel er spundet ind i personlige relationer som påvirket af moralske værdier (Cense, 2019; Vanwesenbeeck et al., 2021).

For unge etniske minoriteter er relationerne til forældrene – og de forventninger, som forældre ofte har til fx døtres ærbarhed – ofte centrale. Her kan unge ønske at være "en god datter" (eller "en god søn"), der ikke skuffer deres forældre (Giuliani, Olivari & Alfieri, 2017; Kindt, 2022). En del unge udtrykker alt-

så, at de selv ønsker at leve op til forældres og etniske minoritetsmiljøers forventninger til, hvordan de forvalter deres seksualitet (Abboud, Jemmott & Sommers, 2015; Aboulhassan & Brumley, 2019; Amer, Howarth & Sen, 2015). Også unge fra den hollandske majoritet forholder sig til forældres forventninger i udformningen af deres seksuelle biografier. Det kan fx spille ind, hvis kvinder bliver gravide i en ung alder, da de kan føle, at de skuffer deres forældre, hvis de vælger at beholde barnet (Cense, 2019).

Andre etniske minoritetsunge ser livet anderledes og kan leve i skjult eller åben konflikt med deres forældre – konflikter, der netop kan være knyttet til den store kontrast i opvækstvilkår, der er imellem forældre og børn i mange migrantfamilier (Suárez-Orozco & Qin, 2006).

Mange etniske minoritetsunge oplever dermed, at de skal forholde sig til et krydspres imellem – på den ene side – forventninger hos forældre og i det etniske minoritetsmiljø og – på den anden side – i majoritetssamfundet (Ahour, 2022; Bøe, 2018; Cense, 2014).

Unge i krydspres

Til at beskrive de forskellige strategier, som unge kan anlægge i forhold til et sådant krydspres, har forskere konstrueret et antal delvist overlappende typologier. Her refererer vi til typologier fra tre studier: fra Norge (Rosten & Smette, 2021), Holland (Altinyelken, Akhtar & Selim, 2022) og Belgien (Van Kerckem, Van de Putte & Stevens, 2014)³. På tværs af disse tre studier finder man to hovedpositioner – om man lever inden for de grænser, som forældregenerationen opstiller, eller om man krydser dem.

³ Fra en dansk kontekst kan nævnes en lignende typologi, der er inddelt i følgende strategier: 1) Identifikation, 2) tilpasning/forhandling, 3) dobbeltliv og 4) åben konflikt (Als Research, 2014).

Boks 5.1 Unges strategier i forhold til forældres grænsesætning

- At leve inden for forældres grænsesætning
 - Dette kan være efter egne ønsker
 - Det kan også være imod egne ønsker, fordi unge frygter konsekvenserne, hvis de overskrider forældres grænser.
- At overskride forældres grænser
 - Det kan ske hemmeligt (med et dobbeltliv) eller åbenlyst
 - At overskride forældres grænser åbenlyst kan både ske som små og pragmatiske forhandlinger, og som markante og ufravigelige krav.
- Unges strategier – og deres forældres respons herpå – kan ændre sig over tid.

En del unge lever på måder, der ikke udfordrer forældrenes grænsesætning (Rosten & Smette, 2021). Nogle unge afviser selv fri seksualitet som et element i en "mindre moralsk" sekulær kultur. Dette standpunkt indtages i højere grad af mere religiøse unge (Glas, 2022b; Kogan & Weißmann, 2020). Andre unge holder sig også inden for forældrenes grænser, fordi det – i det miljø, hvor de bor, er for vanskeligt at krydse grænserne uden at blive opdaget. Sådanne unge kan afholde sig fra fx at få en kæreste, fordi de frygter, at omkostningerne vil være for høje (Van Kerckem, Van de Putte & Stevens, 2013). Et motiv kan også være, at man ikke vil risikere, at ens muligheder til fx at uddanne sig begrænses, fordi man overtræder "røde linjer" ved at have kontakt med det modsatte køn (Liversage, 2017).

Andre unge igen krydser – eller forsøger at krydse – forældrenes grænser på forskellig vis. Her kan unge have mange overvejelser om, hvad der vil være det rette at gøre, når de afvejer forskellige modsatrettede forventninger og ønsker i og uden for dem selv (Ahour, 2022; Bøe, 2018; Cense, 2019; Larsen, 2019).

En måde at krydse grænser for, hvad forældre anser for acceptabel adfærd (fx at få en kæreste), er at gøre det i hemmelighed (Altinyelken, Akhtar & Selim, 2022; Hviid, 2014). Denne strategi kan udfoldes forskelligt – fra at have små til meget store hemmeligheder for forældrene (Ahour, 2022; Liversage, 2014b).

Strategien kan være psykisk omkostningsfuld, især for unge, som frygter, at en afsløring vil få alvorlige konsekvenser. Survey-data viser da også, at unge, der ikke fortæller deres familie sandheden om, hvad de laver uden for hjemmet, trives klart dårligere end andre unge (Als Research, 2018, s. 151).

En anden strategi er mere eksplicit at forhandle om, hvor grænserne skal gå. Det kan gøres på forskellige måder. Nogle unge gør det ud fra et religiøst ståsted, hvor de bruger islam til at udfordre deres forældres grænser (Rosten & Smette, 2021; Minganti, 2016). Det kan være unge kvinder, der insisterer på en højere grad af selvbestemmelse og fx afviser forskelsbehandling mellem piger og drenge som en "uislamisk" kulturel praksis (Liebmann & Galal, 2020).

[En ung etnisk minoritetskvinde afsløres i at have fået en dansk kæreste.] Min far sagde: 'Så er du ikke min datter mere'... Ved at tage afstand til mig kunne de opretholde deres ansigter udadtil: 'Hende der gider vi ikke kendes ved'. Det er derfor, man udstøder – for at genoprette æren... Da jeg mistede kontakten [til forældrene], accepterede jeg det lidt, men at jeg pludselig ikke skulle se mine søskende mere – dét fyldte rigtig meget. Hvis jeg ikke havde en familie, hvem havde jeg så?

Liversage & Özkaya, 2022, s. 16.

Andre unge konfronterer deres forældre med krav om mere selvbestemmelse på anden vis med ønsker om at få mulighed for at leve mere på linje med unge fra majoriteten. At gøre det kan være udfordrende og afhænge af, hvor kraftige reaktioner man frygter at møde.

Hvis normbrud opdages, kan familiens reaktion endvidere være præget af, hvorvidt unges adfærd er blevet kendt uden for familien eller ej. Faktisk kan forældre være aktive medspillere i at skjule unges normovertrædelser, se Boks 5.2.

Der er også forældre, som i forskellig grad vender det blinde øje til unges adfærd. Her kan en stiltiende overenskomst være, at de unge netop skal sikre sig, at deres adfærd ikke bliver kendt i det etniske minoritetsmiljø (Van Kerckem, Van de Putte & Stevens, 2013). Der findes altså forskellige pragmatiske løsninger, hvor både unge og forældre tilpasser sig i varierende grad (Rosten & Smette, 2021).

Kun i ét af de tre udvalgte typologistudier (Van Kerckem, Van de Putte & Stevens, 2014) optræder unge, som angiver at være ligeglade med normerne i deres etniske minoritetsmiljøer. Forfatterne til dette studie pointerer dog, at kun et fåtal af de unge i deres studie havde en sådan tilgang, og at den ofte var knyttet til tidligere begivenheder, der havde ført til brud med den unges bagland. Sådanne brud, der også kan gå længere tilbage i familiehistorien (Rosten & Smette, 2021), kan endvidere være knyttet til oplevelser af at være udgrænset og sårbar.

Boks 5.2 Forældres hjælp til at hemmeligholde normbrud – et eksempel

En ung, ugift etnisk minoritetskvinde bliver uventet gravid efter at have haft en kortvarig relation til en majoritetsdansk mand. Kvinden har held til at holde sin graviditet hemmelig, bl.a. ved at påstå, at en sygdom får hende til at tage på i vægt. Hun frygter sin fars vrede, hvis han finder ud af, hvad der er sket, og planlægger at bortadoptere barnet umiddelbart efter fødslen. Da hun er nedkommet, fortryder hun dog og ønsker at beholde barnet. Da hendes far bliver bekendt med, hvad der er sket, oplever hun endvidere, at han ikke vil straffe hende, men ønsker at hjælpe hende. Herefter fabrikerer familien en usand historie om, at barnet er frugten af et kortvarigt og nu afsluttet ægteskab, som den unge kvinde indgik i forældrenes oprindelsesland. Barnets sande tilblivelseshistorie bliver skjult bag en fortælling om, at barnet dels er blevet til inden for et ægteskab, dels at faren har samme nationale baggrund som kvindens familie. Det lykkes familien at skabe en troværdig dækhistorie, og dermed undgå tab af status og eventuelle repressalier fra netværket og den bredere familie.

Ovenstående eksempel stammer fra Liversage (2014b), s. 173–175.

Eksemplet viser, hvor stor en rolle hemmeligholdelse af normbrud kan have. Der er endvidere visse paralleller til danske forældre, som under og lige efter Anden Verdenskrig hjalp med at skjule døtres graviditeter med tyske soldater. Det kunne fx ske ved, at en babys mormor over for omverdenen foregav at have fået en efternøler (Tarp, 2015).

En central pointe i Rosten & Smettes studie fra Norge (2021) er, at de unge kan stå i en situation, hvor der ikke er nogen nemme løsninger, og hvor de kan opleve, at uanset, hvad de gør, vil det være "forkert". Denne situation kan få dem til at føle vrede og afmagt: Ifølge studiet kan unge på den ene side blive

udskammet i deres etniske minoritetsmiljø for at være "for norske", medmindre de holder sig inden for snævre rammer. På den anden side kan de opleve diskrimination fra majoritetssamfundets side og også opleve, at dette majoritetssamfund altid positionerer dem som enten "underdanige" (hvis de holder sig inden for forældrenes grænser) eller "oprørske" (hvis de krydser dem). Det kan være ubehageligt at opleve, når de unge selv bare ønsker at være "helt almindelige" (Rosten & Smette, 2021, p. 12). Netop en polarisering, hvor man som etnisk minoritetskvind konstant oplever at blive opfattet som "anderledes" og ofte som "et offer", kan gøre det vanskeligere for kvinder selv at skabe forandringer i deres liv (Ghorashi, 2010).

En sidste pointe i dette afsnit er, at forældres grænser for acceptabel adfærd kan flytte sig over tid (Als Research, 2018). Det sker ikke kun, når der forekommer åbenlyse forhandlinger imellem generationerne. Også unges dobbeltliv kan over tid være med til at ændre normer i en mere liberal retning, når mange familier efterhånden står med de samme erfaringer om unges normbrud. Dermed kan adfærd, der tidligere var uglest, i stigende grad blive accepteret (Carver, 2021; Liversage & Özkaya, 2022; Van Kerckem, Van de Putte & Stevens, 2014).

5.2 Vold og kontrol på unges vej mod voksenlivet

Studier viser, at nogle etniske minoritetspiger og -kvinder møder en lang række uønskede – og til tider ulovlige – begrænsninger i deres handlefrihed, og at de kan blive udsat for repressalier, hvis familiemedlemmer oplever, at de ikke holder sig inden for snævert udstukne grænser (se fx Baianstovu & Gramnaes, 2021; Liversage & Jepsen, 2019; Liversage & Petersen, 2020).

Studier baseret på survey-data dokumenterer også, at risikoen for at blive udsat for vold i hjemmet er større for børn og unge med etnisk minoritetsbaggrund (Lyk-Jensen, Bøg & Lindberg, 2017). En del af denne øgede risiko kan forklares med den socioøkonomiske udsathed i mange etniske minoritetsfamilier (Andersen, Smette & Bredal, 2020). Også forhold som traumatisering mv. kan bidrage til den højere forekomst af vold i etniske minoritetsfamilier (Kiram & Stronks, 2016; Timshel, Montgomery & Dalgaard 2017).

Der ser endvidere ud til at være en sammenhæng imellem æresnormer og forekomsten af vold imod børn og unge. Det fremgår fx af et svensk studie (Bengtsson, Landberg & Jernbro, 2021), baseret på survey-data med 14-17-årige unge. 2,4 pct. af de adspurgte unge angiver, at de ikke selv regner med at kunne vælge deres fremtidige partner (ibid., s. 2). Efterfølgende sammenligner forskerne forholdene for denne gruppe (2,4 pct.) med forholdene for de resterende unge (97,6 pct.). Sammenligningen viser dels, at førstnævnte lille

gruppe af unge langt hyppigere er udsat for vold, ligesom de har mere selvskade og flere selvmordsforsøg. En anden forskel er, at førstnævnte gruppe af unge langt hyppigere lever i fattige familier. Dette svenske studie peger altså på, at en lille andel af unge (som man må formode altovervejende har etnisk minoritetsbaggrund) lever med alvorlige problemer, der inkluderer ikke kun manglende selvbestemmelse i forhold til at vælge partner, men også udsathed for vold og alvorlig mistro (Bengtsson, Landberg & Jernbro, 2021).

Forældre (og andre familiemedlemmer), der lægger stor vægt på unge kvinders ærbarhed, kan dels søge at kontrollere og begrænse deres adfærd, dels skride ind med repressalier, hvis de mener, at bestemte grænser er blevet overskredet (Black, 1983). Det er emnet for publikationen *"Heder och samhälle – Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar"* (Baianstovu et al., 2019). Den over 600 sider lange publikation giver viden om, i hvilke typer af familier sådanne æresnormer og eventuelt voldelige repressalier især forekommer. Undersøgelsen bygger på survey-data med godt 6.000 15-årige fra skoler i de tre storbyer Stockholm, Göteborg og Malmö (med en høj svarprocent på 82 pct.). Det er byer, hvor betragtelige andele af eleverne har etnisk minoritetsbaggrund. Derudover indgår interviews med 235 personer: dels frontmedarbejdere, dels personer der har førstehånds-erfaring med æresrelaterede konflikter.

Undersøgelsen giver ikke mulighed for at skelne mellem deltagerne på baggrund af etnicitet. I stedet stiller man i surveyet spørgsmål om æresrelaterede normer og praksisser, der efterfølgende samles under overskrifterne "uskyldsnormer" og "voldsnormer".

- **Uskyldsnormer:** Her skelnes imellem 1) unge, som forventes at være kyske, til de bliver gift, og som ikke kan indgå i kæresterelationer, og 2) unge, som ikke skal leve op til den form for forventninger.
- **Voldsnormer:** Her skelnes imellem 1) unge, som enten selv har været udsat for vold og kontrol af familien/slægten med det formål at beskytte familiens rygte, eller som af ovenstående grunde har udsat andre i familie for vold og kontrol, og 2) unge, der ikke har oplevelser med den form for vold og kontrol.

Opdelingen i hhv. "uskyldsnormer" og "voldsnormer" (der samlet betegnes som "æresnormer") tager afsæt i de forskellige normer, der kan være i spil for hhv. piger og drenge. En dreng kan fx svare, at han ikke selv forventes at være kysk inden ægteskab, men samtidig svare bekræftende på at have udsat sin søster for vold eller kontrol i forhold til hendes kæresterelaterede adfærd. Denne dreng kommer dermed ikke med i "uskyldsnorm-gruppen", men med i "volds-gruppen" og indgår dermed i den samlede "æresnorm-gruppe". Det gør han, uanset at han personligt fx godt kan indgå i en kæresterelation.

[Min far] holdt øje med klokken i forhold til, hvornår jeg var hjemme. Han kunne gennem-tjekke min mobiltelefon, min bærbare. Da jeg gik i gymnasiet, måtte jeg ikke sidde vendt sådan, at den bærbare [computer] vendte ind mod væggen. For så kan man ikke se, hvad jeg laver på den. Det skulle være sådan, at de kunne se, hvad det var, jeg lavede... Der var bare meget kontrol.

Ung kvinde med etnisk minoritetsbaggrund
Liversage & Jepsen (2019, s. 28).

De svenske survey-resultater viser, at 10-20 pct. af de unge i de tre byer lever med "uskyldsnormer" og 7-9 pct. lever med "voldsnormer" (Baianstovu et al., 2019, s. 27). Da nogle unge lever med både uskyldsnormer og voldsnormer, er det i gennemsnit 14 pct. af 9. klasse-eleverne i de tre byer, der lever med det, som forfatterne samlet set betegner som "æresnormer" (Strid, Baianstovu & Enelo, 2021, s. 4).

På baggrund af undersøgelsens tilgang kan "æresnorm-gruppen" (på 14 pct.) altså godt indeholde unge med majoritetssvensk baggrund, som fx lever med begrænsninger i forhold til førægteskabelig sex, fordi de kommer fra en stærkt kristen familie. Tilsvarende vil unge fra "frisindede" etniske minoritetsfamilier befinde sig i "kontrolgruppen" (som udgør 86 pct. af de unge). Som det fremgår af Tabel 5.1, viser en sammenligning af "æresnorm-gruppen" og "kontrolgruppen", at der er klare forskelle mellem de to med hensyn til fx holdninger til ligestilling, individuel selvbestemmelse og udsathed for vold.

Tabel 5.1 Forskelle imellem grupper af unge

	Æresnormgruppe (14 %)		Kontrolgruppe (86 %)	
	Piger	Drenge	Piger	Drenge
Mener ikke, at kvinder og mænd skal have samme rettigheder	9 %	20 %	4 %	7 %
Må deltage i alle former for skole- og fritidsaktiviteter inkl. besøg hos venner af modsat køn	19 %	52 %	86 %	90 %
Har været udsat for vold, trusler o.l. fra familien mere end en gang eller to	25 %	24 %	13 %	11 %

Kilde: Strid, Baianstovu & Enelo, 2021, s. 5-6.

I datamaterialet er der som nævnt ikke informationer om respondenternes etnicitet. Der er dog information om fødeland, og cirka 30 pct. af æresnorm-gruppen, mod ca. 10 pct. af kontrolgruppen, er født i et land uden for Europa. I forhold til religion angiver godt 60 pct. af æresnorm-gruppen, mod godt 10 pct. af kontrolgruppen, at de er muslimer. En fjerdedel af æresnorm-gruppen, mod en tredjedel i kontrolgruppen, betegner sig som kristne. Størst forskel er der blandt dem, der angiver ikke at være religiøse – det drejer sig om hhv. 5 pct. i æresnorm-gruppen og ca. 60 pct. i kontrolgruppen.

Analyser af det indsamlede svenske survey-materiale viser, at æresnormer synes mest udbredt i isolerede etniske minoritetsgrupper – især i grupper, der er præget af erfaringer med krig, flugt og statsløshed. Forskerne fremhæver, at **isolation** ser ud til at være centralt i forhold til at bevare og forstærke æresnormer. Det skyldes dels den materielle og sociale afhængighed, der ofte opbygges i isolerede ressourcefattige miljøer, dels at gruppens normer ikke udfordres af kontakter udefra. I stedet får relationerne inden for den etniske minoritetsgruppe og bånd til slægtninge i udlandet, fx oprindelseslandene, dominerende betydning for, hvordan livet "bør" leves.

Forfatterne fremhæver modsat, at **mobilitet** og udvekslinger på tværs af grupper er med til at svække æresnormerne gennem kontakter med det omgivende samfund. I den forbindelse viser deres data, at særligt mødres beskæftigelse reducerer risikoen for, at unge lever med æresnormer.

Et andet vigtigt resultat af denne svenske undersøgelse er de unges indstilling til at bede om hjælp fra fx en skolelærer, en socialarbejder eller hos politiet. Her angiver større andele af unge fra æresnorm-gruppen, sammenlignet med kontrolgruppen, at de ikke vil bede om hjælp udefra, fordi det vil føles som at forråde deres familie, eller fordi de føler, at det kan være farligt for dem at bede om hjælp. I både æresnorm-gruppen og kontrolgruppen er de to vigtigste grunde til, at man ikke beder om hjælp dog dels, at man ikke har brug for hjælp, dels at man ikke mener, at man vil kunne blive forstået og hjulpet (Strid, Baianstovu & Enelo, 2021).

Et andet svensk studie, der giver indblik i familier, hvor der forekommer alvorlig æresrelateret vold, bygger på såvel retsdokumenter som på interviews med kriminelle, der er blevet dømt for at have udøvet æresrelaterede forbrydelser (Cinthio, Staff & Ouis, 2022). De dømte er primært mænd. Det kan fx være brødre, som har udøvet vold imod deres søstre. Nogle af de interviewede mænd fortæller, at de blev presset til at udøve volden, og at dette pres undertiden kom fra slægtninge i udlandet. Forskerne pointerer, at en del af de dømte kom fra familier, hvor der både har været en systematisk forskelsbehandling af piger og drenge og ofte også forekomst af alvorlig og langvarig vold. Denne vold var dog langt fra kun "æresrelateret", men forekom i en del

tilfælde også langt mere tilfældigt. Nogle af de dømtes familier havde endvidere udfordringer med fattigdom, traumer og misbrug. Der synes altså at være ganske alvorlige problemer i nogle af de familier, hvor æresnormer spiller en vigtig rolle for, hvordan livet leves.

Boks 5.3 Om synet på homoseksuelle

Kommissionen for den Glemte Kvindekamp har først og fremmest fokus på kvinders vilkår. Men også mænd kan blive udsat for æresrelateret social kontrol, fx hvis de er homoseksuelle. På linje med internationale studier viser danske tal således, at ikke-vestlige indvandrere og efterkommere har et noget mere negativt syn på homoseksualitet end den danske majoritet (Udlændinge- og Integrationsministeriet, 2019). Forskningen finder dog også, at der over tid generelt sker en tilpasning til det mere tolerante syn på homoseksualitet, som findes i de vestlige destinationslande. Disse forandringer sker såvel inden for første generation som fra første til anden generation (Röder, 2015; Soehl, 2017).

Baggrunden for ovennævnte forskelle er et forskelligt syn på homoseksualitet i forskellige dele af verden: I nogle lande er sådanne forhold strafbare, mens homoseksuelle par i andre lande kan blive viet og adoptere børn. Fra såvel en dansk kontekst (Als Research, 2015, 2019a; Liversage & Jepsen, 2019) som fra internationale studier (fx Kahn & Lowe, 2020) ved man, at en del homoseksuelle (og andre LGBT+-personer) med etnisk minoritetsbaggrund udsættes for vold og kontrol fra deres slægtnings side.

Mere religiøse indvandrere og efterkommere ser ud til at være mere negativt stemt over for homoseksuelle (Drouhot, 2021), ligesom økonomisk marginalisering også kan begrænse tilpasningen til de normer om homoseksualitet, som dominerer i destinationslandet (Soehl, 2017). Et studie, bl.a. baseret på European Social Survey data, når frem til, at muslimske efterkommere, som ofte går i moske, er mere negative over for homoseksuelle end andre efterkommere. Disse negative holdninger ser endvidere ud til at forstærkes, hvis efterkommere har følt sig udsat for diskrimination. Dette kan tyde på et samspil imellem på den ene side at opleve en fjendtligt indstillet omverden, og på den anden side at foretage en form for tilbagetrækning til konservative holdninger og et afgrænset, religiøst miljø (Röder & Spierings, 2022).

6 Pardannelse og skilsmisse

I forhold til pardannelse viser studier, at etniske minoritetsgruppers ægteskabsmønstre ofte ændrer sig over tid (Andersson, Obućina & Scott, 2015). Danske registerdata (med 18-32-årige) viser fx, at alderen for at indgå ægteskab blandt ikke-vestlige minoriteter, opvokset helt eller delvist i Danmark, er steget betragteligt i de seneste to årtier: Hvor man omkring år 2000 blev gift, når man var godt 21 år, er alderen i 2018 steget til 26 år – kun knap to år yngre end giftealderen i den danske majoritet i samme aldersgruppe (Schultz-Nielsen, 2021, s. 17). I denne knap 20-årige periode sker der også et markant skifte i valg af partnere: Fra at indvandrere og efterkommere overvejende gifte sig med ægtefæller, der familiesammenføres, til at man finder ægtefæller, der også er opvokset i Danmark. I mange grupper har partnere dog forsat primært samme landebaggrund som en selv. Der sker dog i nogen grad en bevægelse hen imod at gifte sig med personer, der enten har dansk baggrund eller stammer fra en anden etnisk minoritetsgruppe end ens egen. Lignende ændringer i pardannelsesmønstre over tid ses også i andre europæiske lande (Dupont, 2019; Van Pottelberge et al., 2019).

En anden udvikling er, at flere over tid bor sammen uden at være gift. Denne praksis er dog klart mindre udbredt blandt indvandrere og efterkommere fra fx Mellemøsten end i majoritetsbefolkningen i de skandinaviske lande. Par, der bor sammen uden at være gift, er relativt ofte blandede – enten på tværs af forskellige etniske minoritetsgrupper eller mellem personer med minoritets- og majoritetsbaggrund (Wiik, 2022; Wiik, Dommermuth & Holland, 2018).

De betragtelige ændringer i etniske minoriteters pardannelse, der er sket over tid, må ses i forlængelse af unges strategier i ungdomslivet (se foregående kapitel). Her kan bl.a. forældres forventninger til, hvordan og med hvem ægteskab indgås, fortsat have stor betydning. For nogle unge kvinder er en vigtig overvejelse i valget af partner faktisk at undgå at skabe for meget konflikt i familien (Yilmaz, Van de Putte & Stevens, 2019).

Ægteskaber inden for egen etnisk minoritetsgruppe (med partnere, der enten er opvokset i destinationslandet eller ankommer som ægteskabsmigranter) er med til at fastholde såvel etnisk identitet som religiøsitet over tid (Voas & Fleischmann, 2012). Tilsvarende ses blandede ægteskaber til især partnere med majoritetsbaggrund – ofte som et symbol på vellykket integration (Dribe & Lundh, 2008). Fra den etniske minoritetsgruppes perspektiv kan sådanne blandede ægteskaber dog ses som et tegn på, at gruppen er på vej til at gå i opløsning (Voas, 2009). Denne frygt for opløsning kan netop medvirke til, at man søger at fastholde normer imod blandede ægteskaber.

“

Da jeg var 18 år, fandt jeg selv en fyr. Jeg havde ingen drengevenner og havde aldrig nogensinde været i byen – jeg havde aldrig nogensinde noget som helst. Og så møder jeg ham her fyren, som bare giver mig så meget opmærksomhed. Så frier han meget kort tid efter til mig, hvor mine forældre var imod det, og de mente jo bare, at jeg var for ung til det. Men jeg strittede meget imod, for det skulle de ikke bestemme. Jeg var sådan "jeg skulle, og jeg skulle, og jeg skulle"... Og så blev vi gift.

Ung etnisk minoritetskvinde
A. Liversage, upubliceret interviewmateriale

Når den samme handling – fx at gifte sig med en partner fra majoritetsbefolkningen – kan blive opfattet diametralt modsat i hhv. ens egen familie og i det omgivende samfund (Rytter, 2012), kan det være omkostningsfuldt for unge at træffe de valg, som majoritetssamfundet anser for tegn på "god integration". Dette emne belyser Kalmijn (2019) på baggrund af hollandske survey-data med efterkommere af marokkansk og tyrkisk baggrund. Her viser analysen, at unge har svagere bånd til og flere konflikter med deres forældre, hvis de fx er gift med en partner, de ikke deler etnisk minoritetsbaggrund med, har et mere liberalt syn på seksualitet, ikke lever efter islamiske retningslinjer, eller hvis de har hyppig kontakt med naboer uden migrantbaggrund. En "vellykket integration" kan på den måde give udfordringer i form af dårligere relationer i familien (Kalmijn, 2019).

Forskellig fokus på at fastholde en indvandrer- eller flygtningegruppens grænser kan medvirke til, at udviklingen imod flere blandede ægteskaber sker med

forskellig hast i forskellige etniske minoritetsgrupper. Her synes indvandrere fra Tyrkiet at have en særlig stærk præference for at gifte sig inden for gruppens grænser (Hannemann et al., 2018). Et australsk studie viser således, at i tredje generation, hvor efterkommere fra de fleste lande kun i begrænset omfang fastholder et giftemønster inden for samme gruppe, består dette mønster fortsat blandt efterkommere med tyrkiske rødder (Arunachalam & Karidakis, 2016). Med reference til situationen blandt tyrkere i Frankrig er dette mønster blevet kaldt "den tyrkiske undtagelse" (Alba & Foner, 2015, s. 45). Selv i etniske minoritetsgrupper med rødder i Tyrkiet går udviklingen dog imod flere blandede ægteskaber, om end altså i et relativt lavt tempo (Liversage, under udgivelse a).

Forandringsprocesser, der over tid gør etniske minoriteter mere lig majoritetsbefolkningen, vil man ofte fortolke som et udtryk for tilpasning til destinationslandets levevis. Det kan dog også skyldes andre påvirkninger. For eksempel viser Baykara-Krumme (2015) på baggrund af survey-data med tyrkere i både Tyrkiet og i Europa, at andelen af arrangerede ægteskaber over tid ikke kun er faldet blandt migranter – andelen er også faldet blandt tyrkere, som er forblevet i Tyrkiet. Således var det cirka 80 pct. af både tyrkiske migranter i Europa og tyrkere bosat i Tyrkiet, der omkring 1980 giftede sig i et arrangeret ægteskab. Fyrre år senere – omkring 2010 – var andelen af arrangerede ægteskaber faldet til cirka 40 pct. for tyrkere bosat i Tyrkiet, og cirka 30 pct. for tyrkiske migranter bosat i Europa (ibid., p. 1335). Et fald i andelen af arrangerede ægteskaber kan dermed ikke udelukkende tilskrives forhold i destinationslandet, uanset at forhold her også har selvstændig betydning (Baykara-Krumme, 2015).

6.1 Skilsmisser

I forskellige grupper har man forskellige praksisser – ikke kun i forhold til, hvor ofte ægteskaber ender i skilsmisse, men også i forhold til, hvornår og i hvilket omfang man overhovedet bliver gift. Sådanne forskelle kan vanskeliggøre direkte sammenligninger af skilsmisserater. En anden måde at sammenligne praksisser i på tværs af forskellige grupper er at se på, hvor ofte børn oplever, at deres forældre går fra hinanden i løbet af opvæksten (uanset om forældrene har været gift efter dansk ret eller ej). En sådan sammenligning, baseret på danske registerdata, viser, at pakistanske og tyrkiske børnefamilier sjældnere og somaliske børnefamilier hyppigere oplever brud i samlivet end danske børnefamilier: Cirka hvert fjerde barn med tyrkisk eller pakistansk baggrund, knap hvert andet barn med majoritetsdansk baggrund, og knap to ud af tre børn med somalisk baggrund oplever, at forældrene blive skilt i løbet af opvæksten (cf. Liversage & Petersen, 2020, s. 146). Der er dermed markante forskelle på, hvor ofte par med rødder i forskellige MENAPT-lande går fra hinanden.

Forskning viser også, at etniske minoritetsgrupper, der har haft en lav skilsmisserate ved ankomsten til Europa, over tid oplever et stigende antal skilsmisser (Dupont, 2019; Liversage, 2013; Qureshi, 2016). Denne udvikling kan medvirke til, at nogle indvandrere oplever livet i Europa som udfordrende for centrale familieværdier (Carver, 2021; Rabo, Estrada Tun & Jörum, 2021).

Internationale værdiundersøgelser viser, at synet på skilsmisse generelt er mere negativt i MENAPT-landene sammenlignet med i Danmark, hvor tolerancen for skilsmisse er høj. I forlængelse heraf oplever nogle etniske minoritetskvinder, at de bliver presset til at forblive i dårlige ægteskaber. I nogle tilfælde handler det om ikke at krænke familiens ære med en skilsmisse. I andre tilfælde er det mænd, der nægter at give slip på hustruer, som ønsker at forlade dem. Også stigmatisering i etniske minoritetsmiljøer, materielle og sociale vanskeligheder ved at skulle klare sig som fraskilt og frygt for at miste opholdstilladelse kan være med til fastholde kvinder i dårlige og eventuelt voldelige forhold (Chowbey, 2016; Liversage, 2022a; Liversage & Petersen, 2020).

Generelt har indvandrerkvinder langt større udfordringer med at blive skilt end kvinder med efterkommerbaggrund. Denne forskel udspringer af en række samvirkende forhold: Sammenlignet med efterkommerne har de indvandrede kvinder ofte svagere uddannelsesmæssige og sproglige ressourcer, ligesom de kan stå svagere i deres juridiske tilknytning til Danmark. Forskelle i livsforløb kan endvidere betyde, at indvandrere i højere grad er afhængige af netværk og institutioner i oprindelseslandet. Med en stærkere tilknytning til oprindelseslandet kan det også være vanskeligere for dem at mobilisere støtte til en skilsmisse i destinationslandet (Liversage, 2022b; Liversage, under udgivelse b).

Første generationens større konkrete udfordringer i forhold til skilsmisse er også tydelige i et norsk studie, der sammenligner forskelle og ligheder, når etniske minoritetskvinder og kvinder fra den norske majoritet udsættes for vold og efterfølgende forlader deres partnere (Bredal, 2020). Studiet bygger på 40 kvalitative interviews: 20 interviews af kvinder med majoritetsnorsk baggrund og 20 kvinder med etnisk minoritetsbaggrund (både indvandrere og efterkommere). Anja Bredals analyse er bygget op omkring to generelle mønstre, som adskiller sig ved, 1) hvordan forholdet begynder, 2) hvem der udøver vold og kontrol, 3) hvad der karakteriserer volden og kontrollen, og 4) hvad der afholder kvinder fra at forlade de voldelige forhold.

Bredal karakteriserer det ene mønster som *individuel*. Her har volden ofte en stor psykologisk komponent, og skammen og stigmaet over at have ladet sig udsætte for vold (da man jo burde være en stærk og selvstændig kvinde) er med til at afholde kvinder fra at gå. Det andet mønster er mere *kollektivt*. Her er volden i højere grad materiel og fysisk, og frygt for stigmatisering og udstødelse, hvis man bliver skilt, er med til at afholde kvinder fra at gå. Bredal konkluderer, at de norske interviews langt overvejende følger det individuelle

mønster. Der er dog kollektive aspekter ved den vold, som nogle kvinder fra lukkede kristne menigheder har levet med. De etniske minoritetskvinders erfaringer er langt mere varierede. Hvor indvandrerkvinders forløb ofte følger et "kollektivt" forløb, er efterkommernes skilsmisser ofte en hybrid, med elementer fra begge af de to overordnede mønstre (Bredal, 2020). Dette peger atter på den store udvikling, der sker fra første til anden generation. Samtidig kan nogle efterkommerkvinder naturligvis også opleve meget alvorlig æresrelateret – og til tider kollektivt udøvet – vold (Danneskiold-Samsøe, Mørck & Sørensen, 2011; Liversage & Jepsen, 2019).

6.2 Om problemer med at komme ud af et "muslimsk ægteskab"

En særlig udfordring for nogle etniske minoritetskvinder er at komme helt ud af deres ægteskaber. Det hænger sammen med forskellige opfattelser af, hvad der skal til for at opløse et ægteskab efter dansk ret og for at opløse en *nikah* – et "muslimsk ægteskab". For hvor et ægteskab efter dansk ret kan opløses, uanset at den ene ægtefælle modsætter sig, kan det være vanskeligt at opløse en *nikah*, hvis manden ikke ønsker det.

Denne situation kan medføre, at nogle kvinder ender med at være skilt efter dansk ret (fordi de har fået skilsmisse gennem Familieretshuset), men fortsat er fastholdt i en *nikah*, fordi deres (eks)mand modsætter sig skilsmissen. Denne situation er gengivet i felt nr. 2 i Tabel 6.1. Denne situation kan betegnes som "nikah-fastholdelse".

Tabel 6.1 Forskellige måder at afslutte forhold på

Er parret skilt med gyldighed efter dansk ret?		
	Nej	Ja
Anses parrets <i>nikah</i> (deres "muslimske ægteskab") for opløst?	1 – I et ægteskab efter dansk ret og i en <i>nikah</i> – "helt gift"	2 – Skilt efter dansk ret, men fortsat i en <i>nikah</i> (relation afsluttet på én af to måder) – kan betegnes som "nikah-fastholdelse"
	3 – I et ægteskab efter dansk ret, men ikke længere i en <i>nikah</i> (relation afsluttet på én af to måder)	4 – Skilt efter dansk ret og ikke længere i en <i>nikah</i> (relation helt afsluttet) – "helt skilt"

Det kan være meget vanskeligt at befinde sig i denne situation, hvor man fra ét perspektiv er skilt, men fra et andet perspektiv stadig er gift (= fortsat befinder sig i en nikah). For en kvinde, hvis nikah stadig består, kan kontakt med det modsatte køn fx blive anset for at være utroskab, ligesom (eks)manden kan forfølge kvinden og hævde, at de stadig er et par. Kvinden kan også have problemer med at rejse til sit oprindelsesland. Det kan i nogle tilfælde skyldes, at den danske skilsmisse ikke tillægges juridisk gyldighed her, hvorfor hendes (eks)mand derved vil kunne få de lokale myndigheders støtte, hvis han ønsker at hævde "sin ret" i forhold til hende (Liversage & Petersen, 2020).

Der er store forskelle imellem, hvilke kvinder der oplever problemer med at få opløst deres nikah. Indvandrerkvinder har ofte større problemer end efterkommere, dels fordi de generelt har færre ressourcer, dels fordi deres nikah ofte er indgået uden for Danmarks grænser. Også oprindelsesland har betydning: Da man har en sekulær familie Lovgivning i fx Tyrkiet, har kvinder med tyrkisk baggrund generelt ikke problemer med at blive fastholdt i en nikah. En del af de muslimske kvinder, der oplever problemer med nikah-fastholdelse, henvender sig til fx imamer for at få hjælp til at få opløst deres nikah. Sådanne henvendelser fører dog ofte ikke til det ønskede resultat, bl.a. fordi disse imamer ingen domsmagt har (Petersen, 2020).

7 Viden om forandringsprocesser

Normer og praksisser kan enten fastholdes eller ændres over tid. Det er derfor relevant at spørge, hvilke forhold der kan såvel medvirke til som modvirke forandringer i etniske minoritetsmiljøer hen imod en højere grad af ligestilling mellem mænd og kvinder og en større accept af seksuel frigørelse. Dette er et kompliceret forskningsområde, hvor langt fra alle studier peger i samme retning. Der er fx uenighed om, hvor meget kontinuitet eller forandring der er fra første til anden generation, og hvilken betydning forhold som uddannelse og opholdstid har. Her er det igen vigtigt at understrege, at denne rapport ikke er et dybtgående litteraturstudie, men en formidlende gennemgang af udvalgt litteratur. Med disse forbehold in mente fremhæver vi nedenfor et antal faktorer, som umiddelbart synes centrale at inddrage.

7.1 Forhold af betydning i lokale familier og miljøer

Religion: Graden af religiøsitet ser ud til at spille en central rolle både for at have og for at fastholde konservative normer i forhold til ligestilling (Als Research, 2019b; Eskelinen & Verkuyten, 2020). Migration kan i nogle tilfælde gøre migranter mere religiøse end personer i oprindelseslandet (Güveli, 2015). Endvidere finder Glas (2022b), at indvandrere fra muslimske lande, der kun er *svagt religiøse*, over tid bliver *mere liberale* i deres indstilling til seksuel frihed. Modsat får *stærkt religiøse* indvandrere en *mindre liberal* indstilling til seksuel frihed over tid. I individuelle familier prægtes efterkommerne af deres forældre. Her får efterkommere, som vokser op med forældre, der er religiøst ortodokse, mere konservative værdier (Kalmijn & Kraaykamp, 2018).

Uddannelse og beskæftigelse: Børn i etniske minoritetsfamilier kan være mere udsat for kontrol i familier, der er præget af et lavt uddannelsesniveau og svage socioøkonomiske ressourcer (Chafai, 2020; Smette, Hyggen & Bredal, 2021). Efterkommere, hvis forældre er dårligt socialt og kulturelt integreret i det omgivende samfund, får også et mere konservativt syn på ligestilling (Kalmijn & Kraaykamp, 2018). Omvendt kan en bedre integration ifølge nogle studier knyttes sammen med, at forældre er i beskæftigelse. Her peger svensk forskning på, at der særligt synes at være en sammenhæng imellem *mødres* beskæftigelse og en lavere forekomst af æresnormer og æresvold i familierne (Baianstovu et al., 2019; Strid, Baianstovu & Enelo, 2021). Er efterkommere bedre uddannet, bevæger de sig i højere grad hen imod mere ligestillede normer (Maliepaard & Alba, 2016). Også i forhold til indgåelse af ægteskab ser uddannelse ud til at have betydning:

Arrangerede ægteskaber forekommer oftere i migrantfamilier, hvor uddannelsesniveauet er lavere (Baykara-Krumme, 2015).

Relationer til majoritetsbefolkningen: Der ser ud til at være en sammenhæng imellem at have sociale relationer til personer fra majoritetssamfundet og at tilslutte sig mere liberale værdier. Det gælder etniske minoritetsunge, der vokser op i hjem, hvor deres forældre har sådanne venner (Kalmijn & Kraaykamp, 2018). Det gælder også i forhold til de unge selv: Et studie blandt tyrkere i Tyskland viser således, at har man flere tyske venner, identificerer man sig i højere grad med det land, man bor i (Niechziol & Medeiros, 2022).

Når ovennævnte studie viser en sammenhæng mellem at have flere tyske venner og at identificere sig mere med Tyskland, kan det naturligvis skyldes, at personer, der allerede er mere åbne over for majoritetssamfundet, også er mere åbne over for at knytte venskaber uden for sin egen etniske minoritetsgruppe. Her anvender et hollandsk studie et design, hvor man indsamler survey-data fra de samme personer over tid for der igennem at undersøge, om det er den sociale kontakt eller de ændrede værdier, som kommer først (Kalmijn & Kraaykamp, 2018). Forskerne konkluderer, at det ser ud til at være den sociale kontakt til personer fra majoritetsbefolkningen, som kommer først og efterfølgende fører til ændringer i værdier.

Kontakt mellem minoritets- og majoritetsgrupper kan også gøre majoritetsbefolkningen mere positivt stemt over for personer med etnisk minoritetsbaggrund (Frølund Thomsen, 2012).

Isolation fra det omgivende samfund: Modsat den positive betydning af relationer til majoritetsbefolkningen kan et liv i isolation fra det omgivende samfund være med til ikke bare at vedligeholde, men også at styrke forekomsten af såvel æresnormer som æresrelateret vold og kontrol (Baianstovu et al., 2019; Strid, Baianstovu & Enelo, 2021). Isolationen hænger ofte sammen med svage ressourcer. Det kan fx dreje sig om begrænsede kundskaber i forhold til destinationslandets sprog (Niechziol & Medeiros, 2022), en familiehistorie med krig, flugt, traumer og landflygtighed, der i sig selv kan øge forekomsten af familievold (Kiram & Stronks, 2016; Timshel, Montgomery & Dalgaard, 2017) og bosætning i udsatte boligområder (Maliapaard & Alba, 2016).

I segregerede miljøer kan repressive normer udvikle sig og trives, bl.a. fordi kollektiv overvågning gør, at brud på normerne lettere kan sanktioneres. Et vigtigt virkemiddel hertil er sladder og rygter. Et studie af tyrkiske efterkommere i Belgien ser nærmere på denne problematik ved at sammenligne tyrkiske efterkommere bosat i to byområder, der har hhv. et mere og et mindre tæt tyrkisk netværk (Van Kerckem, Van de Putte & Stevens, 2013). Området med tætte tyrkiske relationer har en stor kapacitet for overvågning, fordi der er

"[tyrkiske] øjne alle vegne", som en informant beskriver det. Denne overvågning gør, at en del unge afholder sig fra fx at tage kontakt med det modsatte køn. De ved, at der er høj risiko for, at nogen ser det og fortæller det videre til deres familie. Overvågning af, hvordan enkeltindivider opfører sig, og hvem de har kontakt til, kan også finde sted i fx grundskolen eller på ungdomsuddannelser. Også her kan frygt for sladder og rygter dermed virke begrænsende for unges livsudfoldelse (Rambøll, 2018, 2019).

Samtidig kan tætte relationer i de etniske minoritetsmiljøer også være en kilde til både social støtte og økonomisk overlevelse og dermed noget, som man kun vanskeligt kan distancere sig fra.

7.2 Forhold af betydning i det omgivende samfund

Normer og praksisser i destinationslandet: Forhold i destinationslandene påvirker også etniske minoriteter. Som beskrevet i kapitel 3 (om kvindelig beskæftigelse) er der større tilslutning til, at kvinder bør arbejde, blandt migranter der er bosat i lande, hvor normer støtter op om kvindelig beskæftigelse, og hvor store andele af kvinder er på arbejdsmarkedet (Glas, 2022b; Röder & Mühlau, 2014). En sådan forandring hen imod destinationslandenes værdier ses også i forhold til emner som ligestilling og seksualitet, se Figur 2.4, s. 19.

Forekomsten af diskrimination: Ganske mange etniske minoriteter oplever, at de udsættes for diskrimination (Dahl & Krog, 2018; Ødegård & Pedersen, 2021; Pedersen, Stritch & Thuesen, 2018). I en dansk måling fra 2020 angiver 45 pct. af ikke-vestlige indvandrere og efterkommere fx at have været udsat for diskrimination på grund af deres etniske baggrund (Udlændinge- og Integrationsministeriet, 2022). Et lignende tal ses i et norsk studie: Her angiver 3 ud af 10 indvandrere og 4 ud af 10 efterkommere fra udvalgte, primært ikke-vestlige, lande at opleve diskrimination. Det norske studie viser endvidere en sammenhæng imellem oplevelser med diskrimination og såvel at trives dårligere som at føle en lavere grad af tilhørsforhold til Norge (Barstad & Molstad, 2020).

Ved hjælp af survey-data med godt 11.000 ikke-vestlige migranter i Europa analyserer Saskia Glas (2022a), hvad indstillingen til migranter i destinationslandet ser ud til at betyde for migranternes holdninger til kvindelig beskæftigelse. Glas finder, at migranternes støtte til kønsligestilling på arbejdsmarkedet daler, når de har bopæl i lande, der har større andele af højre-populistiske partier i parlamenterne og et mere negativt syn på indvandrere. Mekanismen kan være, at en minoritetsgruppe, der føler sig devalueret af den dominerende gruppe, vil forsøge at bevare en positiv gruppeidentitet. Det kan man som minoritetsgruppe gøre ved at se mere positivt på det, som den dominerende gruppe finder negativt.

Betydningen af at have erfaringer med diskrimination indgår også i Maliepaard & Alba (2016), der anvender survey-data med forældre og deres børn (se Boks 7.1). De konkluderer tilsvarende, at oplevelser af diskrimination ser ud til at kunne påvirke anden generation til at blive mere frem for mindre traditionelt indstillede end deres forældre, når det gælder kønsligestilling. Fleischmann, Leszczensky & Pink (2019) undersøger en lignende problemstilling ved hjælp af såkaldt longitudinelle data fra Tyskland. Her svarer de samme etniske minoritetsunge på spørgsmål tre gange med intervaller på 9 måneder. Disse data viser, at oplevelser af diskrimination medfører, at unge kommer til at opleve sig som mindre tyske og omvendt identificerer sig mere med deres ophav i fx Tyrkiet. Diskriminationsoplevelser ser også ud til at kunne få muslimske indvandrere til at blive mere religiøst engagerede (Maliepaard & Verkuyten, 2018).

Boks 7.1 Forskellige veje for udviklingen fra generation til generation

Et studie, der ser på, hvordan holdninger til kønsligestilling udvikler sig fra den ene generation til den næste, er Maliepaard og Alba (2016). Studiet bygger på data fra 669 familier med tyrkiske eller marokkanske rødder i Holland. Forskerne sammenligner holdninger til kønsligestilling – fx om mænd bør træffe beslutning om større indkøb, og om kvinder med børn bør gå hjemme. I hver husstand indsamles svar fra én forælder og ét barn på mindst 15 år. Resultaterne viser, at hovedparten af de unge – cirka 60 pct. – er mere ligestillingsorienterede end deres forældre. Cirka 20 pct. tilslutter sig deres forældres værdier, og de sidste 20 pct. er mere konservative end forældrene.

Det, der kendetegner personer i sidstnævnte gruppe, er, at de oftere er mænd end kvinder. De har også begrænset uddannelse og har færre kontakter med den hollandske majoritet. Endelig ser oplevelser af diskrimination fra det omgivende samfund ud til at kunne fremme sådanne processer af "reaktiv etnicitet", hvor man fjerner sig fra – frem for at nærme sig – de holdninger, som kendetegner det land, man er bosat i (Rumbaut, 2008).

8 Viden om indsatser

Det sidste kapitel i denne rapport handler om indsatser: Hvilke typer af tiltag kan have en positiv effekt i forhold til at forebygge æresrelateret social kontrol og styrke unge etniske minoritetskvinders muligheder for selvbestemmelse? I dette kapitel diskuterer vi derfor først indsatser rettet imod generelle forhold, dernæst litteratur om hjælpeindsatser på et mere praksisnært niveau. Vi inddrager også studier, som peger på, at man med nogle indsatser risikerer at gøre mere skade end gavn. Noget sådant er naturligvis meget vigtigt at søge at undgå.

8.1 Indsatser på overordnede niveauer

Positiv faktor – sociale relationer imellem minoritet og majoritet. Relationer mellem etniske minoriteter og samfundets majoritet ser ud til at kunne fremme forandringer i en mere ligestillingsorienteret retning (Kalmijn & Kraaykamp, 2018). Sådanne relationer ser også ud til at øge etniske minoriteters identifikation med det land, de er bosat i (Niechziol & Medeiros, 2022). Dermed kan en tilgang være indsatser, der støtter opbygningen af sociale relationer på tværs af etniske skel i samfundet.

Positiv faktor – uddannelse og kvalifikationer. En del studier viser en sammenhæng mellem på den ene side bedre uddannelsesmæssige kvalifikationer og på den anden siden såvel en større grad af tilpasning til destinationslandets værdier som bedre opvækstvilkår i børnefamilier (Bengtsson, Landberg & Jernbro, 2021; Breidahl et al., 2021; Chafai, 2020). Fra en lidt anden vinkel ses også en sammenhæng mellem at beherske destinationslandets sprog og i højere grad at føle sig som en del af destinationslandets nationale fællesskab (Niechziol & Medeiros, 2022). Dermed må man formode, at indsatser, som støtter op om etniske minoriteters muligheder for at uddanne sig og tilegne sig kompetencer, kan gøre en positiv forskel.

Et forbehold er dog, at bedre uddannede indvandrere og efterkommere i højere grad kan føle sig udsat for diskrimination. En undersøgelse fra Norge viser således, at veluddannede indvandrere – uanset deres gode ressourcer – i højere grad føler sig diskrimineret, når de søger arbejde. Det medvirker til, at de oplever en lavere grad af tilhørsforhold til det land, de bor i (Barstad & Molstad, 2020). Højere uddannelsesniveau ser altså ud til at kunne indgå i forskelligartede processer, hvilket er et eksempel på, hvor komplicerede og undertiden modsatrettede dynamikker der kan forekomme på det undersøgte felt.

Negativ faktor – diskrimination og stigmatisering. Oplevelser af diskrimination og stigmatisering kan medvirke til, at etniske minoriteter trækker sig længere bort fra majoritetssamfundet og fastholder eller styrker traditionelle normer og praksisser (Breidahl & Gustavsson, 2022; Glas, 2022a). For eksempel konkluderer Eskelinen og Verkuyten (2020) på baggrund af survey-data fra fire europæiske lande, at en mulig tilgang til at styrke muslimers støtte til seksuel frigørelse kan være at styrke deres følelse af tilhørsforhold til det land, de bor i. Det kan netop ske ved at modarbejde oplevelser af diskrimination og øge den sociale anerkendelse (ibid., s. 2358). Muslimske minoriteters oplevelser af at høre til i det land, hvor de bor, kan muligvis møde relativt store udfordringer i Danmark, hvor der i dag ser ud til at eksistere en forholdsvis snæver forståelse af "dansk identitet" (Jenkins, 2011).

Negativ faktor – isolation og segregering. Også forekomsten af isolation og segregering, hvor etniske minoriteters kontakt med det omgivende samfund er begrænset, kan bidrage til at fastholde og eventuelt uddybe æresnormer (Baianstovu et al., 2019; Strid, Baianstovu & Enelo, 2021; Van Kerckem, Van de Putte & Stevens, 2013). Det hænger bl.a. sammen med, at individer i højere grad kan ligge under for gruppepres, hvis de ikke har adgang til brugbare alternativer uden for deres egen gruppe (Van Kerckem, Van de Putte & Stevens, 2014). Dermed kan en tilgang være indsatser, der modarbejder isolation og segregering.

8.2 Indsatser på praksisnære niveauer

I forhold til indsatser på praksisnære niveauer er det naturligvis vigtigt, at offentlige instanser yder god hjælp. Omkring hjælpeindsatser, der retter sig imod æresrelateret social kontrol, findes der en række publikationer af nyere dato. Det gælder såvel fra vores skandinaviske nabolande (fx Aarset & Bredal, 2018; Baianstovu & Gramnaes, 2021; Baianstovu et al., 2019; Bredal & Melby, 2018; Bredal & Vislie, 2017; Melby & Bredal, 2019; Reyes, 2003) som fra Danmark (fx Dannekiold-Samsøe, Mørck & Sørensen, 2019; Liversage, 2018; Liversage & Jepsen, 2019). Se også Rambøll (2018) for indsatser på uddannelsesområdet, og Liversage et al. (2021) for bredere indsatser for børn og unge.

Når det både handler om forebyggelse og interventioner på området, peger nogle studier også på, at ikke alle, der har behov, får relevant hjælp og støtte. Det kan skyldes, at ikke alle er i stand til at række ud efter hjælp. Således kan nogle kvinder, der fx lever i voldelige forhold, undlade at kontakte myndighederne, fordi de frygter en respons, der forværrer deres situation frem for at forbedre den (Kiamanesh & Hauge, 2019; Mulvihill et al., 2019). Tilsvarende er der etniske minoritetsunge, som enten ikke selv har tilstrækkelig tillid til eksempelvis de sociale myndigheder til at række ud, eller som oplever at række

ud uden at blive forstået og hjulpet ordentligt (Bredal & Melby, 2018). Unge kvinder, der lever i familier og miljøer præget af æresnormer, kan have særligt vanskeligt ved at række ud efter hjælp i majoritetssamfundet (Baianstovu, 2021; Baianstovu et al., 2019). Dermed er det vigtigt, at frontmedarbejdere har gode kvalifikationer til at kunne yde målgruppen relevant hjælp, uden fx at bringe deres sikkerhed i fare (Bredal, 2020; Bredal & Melby, 2018). Her kan rådgivningstilbud på andre sprog end dansk have et potentiale for at nå sårbare kvinder med begrænsede danskundskaber (Mosekilde et al., 2018).

Når ikke alle, der har behov for hjælp, selv rækker ud efter den, kan myndighedernes opsporing og interventioner være vigtige. Her viser en analyse fra Social- og Ældreministeriet (2021), at der er store forskelle imellem, hvor ofte underretninger resulterer i anbringelser i forskellige typer af familier: Ser man på 0-5-årige børn, er der relativt set væsentligt flere underretninger om børn med baggrund i MENAPT-landene, men færre anbringelser af dem sammenlignet med børn i majoritetsdanske familier (ibid., s. 3, 5). Det er svært at vide, hvad sådanne forskelle dækker over, men tallene kan pege på udfordringer i forhold til, hvordan man opsporer og reagerer på (formodet) mistrivsel. Med andre ord: Er frontmedarbejdere gode nok til at vide, hvornår der er grund til at bekymre sig om børns og unges ve og vel i etniske minoritetsfamilier? Og gode nok til at handle på en relevant måde, for at kunne yde hjælp?

Et sådant opsporende arbejde er ikke let. Det kan man bl.a. se i et svensk studie (Johnsdotter, 2019), der belyser opsporing af FGM (kvindelig omskæring) – se Boks 8.1. På baggrund af en analyse af politisager konkluderer Johnsdotter, at svenske frontmedarbejdere er mere bekymrede for somaliske pigers udsathed for FGM, end de tilsyneladende har grund til at være. En beslægtet problematik beskriver forskeren Reva Jaffe-Walter på baggrund af feltarbejde blandt muslimske elever i den danske folkeskole (Jaffe-Walter, 2016; 2019). Her beretter muslimske piger, at lærere udsætter dem for det, Jaffe-Walter kalder "*coercive concern*" – "*påtvungen bekymring*" ud fra en formodning om, at pigerne er undertrykte og har brug for hjælp. Der synes at være en tæt kobling mellem bestemte former for seksuelle praksisser og national identitet, som disse piger ikke lever op til (Ayuandini & Duyvendak, 2018; Cense, 2014) – ved fx ikke at have kærester – og det kan medvirke til at positionere disse piger som nogle, der står uden for det danske nationale fællesskab. Det er en marginalisering, der kan skabe afstand mellem elever og lærere, og som kan gøre det sværere for pigerne at få hjælp og støtte i skolen. Dette kan svække pigernes livschancer på et vigtigt tidspunkt i deres uddannelsesforløb (Jaffe-Walter, 2016; 2019).

Boks 8.1 Berøringsangst eller "etnisk profilering"? Et studie af politisa- ger om formodet FGM (kvindelig omskæring) i Sverige

Et studie, som peger på det problematiske ved at have meget stor fokus på formodede problemer i etniske minoritetsfamilier, er Sara Johnsdottors artikel "*Meaning well while doing harm: compulsory genital examinations in Swedish African girls*" (2019). Studiet handler om FGM (kvindelig omskæring eller kønslemlæstelse). Forskning på området peger på, at migranter fra bl.a. Somalia i høj grad lægger afstand til FGM efter ankomsten til Europa. I nogle kredse hævdes det dog, at det lave antal sager om FGM, som kommer til myndighedernes kendskab, i høj grad skyldes "berøringsangst" blandt fagfolk. Denne påstand kan Johnsdottor dog ikke finde belæg for (s. 92). For at undersøge fænomenet gennemgår hun sagsakterne på 122 sager – stort set alle de sager, der har været indberettet til svensk politi i perioden 2003-2018. Hendes gennemgang viser, at cirka halvdelen af sagerne blev droppet, uden at der blev fundet behov for at udføre en underlivsundersøgelse. Den resterende halvdel af sagerne kom dermed til at omfatte underlivsundersøgelser (undertiden gentagne gange) af de involverede piger og unge kvinder.

Sagsdokumenterne indikerer, at sagernes hovedpersoner i en del tilfælde har oplevet de sidstnævnte forløb som traumatiske. En yderligere pointe er, at ingen af de sager, som var rejst af bekymrede frontmedarbejdere, har ført til domfældelse. De eneste to domfældelser faldt i sager, som unge kvinder selv havde rejst. Johnsdottor (2019) konkluderer, at der lige nu synes at være et system i Europa, som i realiteten arbejder ud fra en antagelse om, at problemet med FGM blandt migranter er langt større, end det reelt ser ud til at være. Dette medfører en form for "etnisk profilering", der gør skade på piger og unge kvinder med især somalisk baggrund, uanset at formålet er at gøre gavn. Også norsk forskning peger på, at efterforskning af formodet FGM kan være traumatiserende for etniske minoritetspiger og deres familier (Lien, 2014; Lien & Schultz, 2017).

Et gennemgående tema i litteraturen er, at etniske minoritetspiger og -kvinder kan opleve pres både fra majoritetssamfundet og fra deres etniske minoritetsmiljøer. Det kan være personligt udfordrende at befinde sig i centrum af en meget polariseret samfundsmæssig debat, hvor pigerne og kvinderne kan opleve at blive trukket i fra forskellige sider (Rosten & Smette, 2021). Keddie et al. (2021) og Ghorashi (2010) peger på vigtigheden af, at etniske minoritetskvinder har adgang til "safe spaces". Sådanne rum kan give piger og kvinder

mulighed for at udforske mulige forandringsstrategier inden for trygge rammer, hvor de ikke altid skal være "repræsentanter", men i højere grad bare kan være sig selv.

8.3 Afrunding

Der synes ikke at være nogen nemme løsninger, hvis man ønsker at ændre noget, der stikker så dybt og tillægges så stor betydning som normer for kvinders forvaltning af deres seksualitet. Som det er blevet tegnet op igennem denne rapport, er der på dette område klare forskelle mellem nogle etniske minoritetsfamilier og den majoritetsdanske befolkning – forskelle, der kan udmønte sig i æresrelateret social kontrol og i forskellige former for vold. Samtidig er der meget stor variation imellem forskellige familier og forskellige miljøer og dermed også store forskelle i det omfang, de forskellige individer selv oplever, at de fx er udsat for uønsket pres.

Ifølge den finske forsker Satu Lidman (2021) vil den bedste tilgang til at støtte positive forandringer på dette område gå på to ben. Hun anbefaler følgende for at begrænse forekomsten af æresrelateret vold:

For det første bør man *mainstreame* kulturforståelse og bygge dialog på alle niveauer, tilbyde frontmedarbejdere tilstrækkelig med uddannelse i forhold til æresrelateret vold og investere i bedre strukturer til såvel forebyggelse som intervention.

For det andet bør man støtte lokalt antivolds-arbejde, der stiler mod at fjerne trusler og øge sikkerheden på græsrodsniveau, udrydde skadelige praksisser og udbrede ligestilling, mens man samtidig respekterer de konstruktive elementer i forskellige kulturer (s. 42, egen oversættelse fra engelsk).

Det er med andre ord en omfattende opgave at skabe forandringer på området. At støtte op om sådanne forandringer vil involvere ikke kun professionelle, men i høj grad også etniske minoritetsmiljøer af forskellig slags.

Litteratur

- Abboud, S., Jemmott, L.S. & Sommers, M.S. (2015). "We are Arabs:" The Embodiment of Virginity Through Arab and Arab American Women's Lived Experiences. *Sexuality and Culture*, 19(4), 715–736.
- Aboulhassan, S. & Brumley, K.M. (2019). Carrying the Burden of a Culture: Bargaining With Patriarchy and the Gendered Reputation of Arab American Women. *Journal of Family Issues*, 40(5), 637–661.
- Ahour, G. (2022). "I feel they know a part of me, but they don't know all of me" - A qualitative study of the experiences of second generation women's role inside and outside Muslim families in Denmark. University of Southern Denmark, Esbjerg.
- Alba, R. & Foner, N. (2015). Mixed Unions and Immigrant-Group Integration in North America and Western Europe. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 662(1), 38–56.
- Als Research (2014). *Kønsroller og social kontrol blandt unge med etnisk minoritetsbaggrund*. København: Als Research.
- Als Research (2015). *Nydanske LGBT-personers levevilkår*. København: Als Research.
- Als Research. (2011). *Ung I 2011 – Nydanske Unges Oplevelse Af Social Kontrol, Frihed Og Grænser*. Als Research.
- Als Research. (2018). *Unge oplevelser af negativ social kontrol* (Issue september). Als Research.
- Als Research. (2019a). *Maskulinitetsopfattelser og holdninger til ligestilling – særligt blandt minoritetsetniske mænd*. Als Research.
- Als Research. (2019b). *Supplerende analyser af religions betydning for maskulinitetsopfattelser og holdninger til ligestilling* (Issue april). Als Research.
- Altinyelken, H.K., Akhtar, Y. & Selim, N. (2022). Navigating Contradictory Narratives on Sexuality Between the School and the Mosque in Four Muslim Communities in the Netherlands. *Sexuality and Culture*, 26(2).
- Amer, A., Howarth, C. & Sen, R. (2015). Diasporic virginites: Social representations of virginity and identity formation amongst British Arab Muslim women. *Culture and Psychology*, 21(1), 3–19.
- Andersen, P.L., Smette, I. & Bredal, A. (2020). Ungdoms voldsutsatthet og foreldres landebakgrunn, in A. Bredal, H. Eggebø, & A. M. A. Eriksen (red.), *Vold*

- i nære relasjoner i et mangfoldig Norge (s. 167–195). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Andersson, G., Obućina, O. & Scott, K. (2015). Marriage and divorce of immigrants and descendants of immigrants in Sweden. *Demographic Research*, 33(1), 31–64.
- Arends-Tóth, J. & van de Vijver, F.J.R. (2009). Cultural differences in family, marital, and gender-role values among immigrants and majority members in the Netherlands. *International Journal of Psychology*, 44(3), 161–169.
- Arunachalam, D. & Karidakis, M. (2016). Inter-marriage, language use, and integration of migrants. *Creating Social Cohesion in an Interdependent World: Experiences of Australia and Japan*, 161–174.
- Ayuandini, S. & Duyvendak, J.W. (2018). Becoming (more) Dutch as medical recommendations: how understandings of national identity enter the medical practice of hymenoplasty consultations. *Nations and Nationalism*, 24(2), 390–411.
- Baianstovu, R.í, Strid, S., Cinthio, H., Gramnaes, E.S. & Enelo, J.-M. (2019). *Heder och samhälle - Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*. Örebro University - Working Papers and Reports Social work 17.
- Baianstovu, R.í. (2021). Migration och kvinnors utsatthet för våld i nära relationer. In L.M. Hällén (Ed.), *Intersektionella perspektiv på våld i nära relationer* (pp. 202–215). Liber Förlag.
- Baianstovu, R.í. & Gramnaes, E.S. (2021). *Vägar ut och vägar in – Hedersrelaterat våld och förtryck och kvinnors etablering i arbetslivet*.
- Barstad, A. & Molstad, C.S. (2020). *Integrering av innvandrere i Norge: Begreper, indikatorer og variasjoner mellom grupper*.
- Baykara-Krumme, H. (2015). Three-generation Marriage Patterns: New Insights from the 'Dissimilation' Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(8), 1324–1346.
- Bengtsson, D., Landberg, Å. & Jernbro, C. (2021). Increased risk of child maltreatment and mental health problems among adolescents with restrictions regarding choice of future partner: Results from a Swedish school-based survey. *Scandinavian Journal of Public Health*, June, 1–7.
- Black, D. (1983). Crime as Social Control. *Sociological Review*, 48(1), 34–45.
- Bredal, A. (2020). Minoritetsnorske og majoritetsnorske kvinners erfaring med partnervold. I A. Bredal, H. Eggebø, H., & A. M. A. Eriksen: *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 47–66.

- Bredal, A. & Melby, E.R. (2018). *Sårbarhet og styrke - Barnevernets møte med minoritetsjenter*. NOVA.
- Bredal, A. & Vislie, C. (2017). *Familierettede tjenester Familierettede tjenester i et flerkulturelt samfunn Erfaringer fra familievernet*.
- Bregnbæk, S. (2020). Questioning care: ambiguous relational ethics between a refugee child, her parents and the Danish welfare state. *International Journal of Inclusive Education*, 0(0), 1–14.
- Bregnbæk, S., Arent, A., Martiny-Bruun, A. & Jørgensen, N.J. (2017). Statens eller familiens børn? Tvang og omsorg i mødet mellem nytilkomne familier og danske daginstitutioner. *Forskning i Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 1(2), 14.
- Breidahl, K.N. & Gustavsson, G. (2022). Can we trust the natives? Exploring the relationship between national identity and trust among immigrants and their descendants in Denmark. *Nations and Nationalism*, 28(2), 592–611.
- Breidahl, K.N., Hedegaard, T.F., Kongshøj, K. & Larsen, C.A. (2021). Migrants' attitudes and the welfare state - the Danish melting pot. In *Migrants' Attitudes and the Welfare State*. Edward Elgar.
- Breidahl, K.N. (2017). Den danske velfærdsstat og de nye medborgere: Bakker ikke-vestlige indvandrere og efterkommere op om velfærdsstatens centrale værdier? In *Politica* (Vol. 49).
- Bøe, M. (2018). Halal dating and Norwegian youth culture. *Journal of Muslims in Europe*, 7(3), 265–282.
- Carver, N. (2021). *Marriage, Gender and Refugee Migration. Spousal Relationships among Somali Muslims in the United Kingdom*. Rutgers University Press.
- Cense, M. (2014). Sexual discourses and strategies among minority ethnic youth in the Netherlands. *Culture, Health and Sexuality*, 16(7), 835–849.
- Cense, M. (2019). Rethinking sexual agency: proposing a multicomponent model based on young people's life stories. *Sex Education*, 19(3), 247–262.
- Chafai, H. (2020). Contextualising the socialisation of Muslim minorities within parental upbringing values in the Netherlands the case of Moroccan-Dutch. *Journal of Muslims in Europe*, 79(3), 1–19.
- Chowbey, P. (2016). Employment, masculinities, and domestic violence in 'fragile' contexts: Pakistani women in Pakistan and the UK. *Gender and Development*, 24(3), 493–509.

- Cinthio, H., Staff, A. & Ouis, P. (2022). "That's how we were raised" Perpetrator perspectives in relation to legislative changes targeting honour related violence in Sweden. *Nordic Journal on Law and Society*, 05(01), 1–33.
- Crul, M. (2016). Super-diversity vs. assimilation: how complex diversity in majority–minority cities challenges the assumptions of assimilation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(1), 54–68.
- Dahl, K.M. (2014). *Frihed, lighed og fællesskab i teenagefamilien – sociologiske kategoriseringer af familiepraksis i børnenes teenageår samt analyser af årsager til og konsekvenser af familiers praksis*. Ph.d.-afhandling, Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Dahl, K.M. & Ottosen, M.H. (2018). *Kortlægning af viden om opdragelse*. <https://www.forskningsdatabasen.dk/en/catalog/2398156560>
- Dahl, M. & Krog, N. (2018). Experimental evidence of discrimination in the labour market: Intersections between ethnicity, gender, and socio-economic status. *European Sociological Review*, 34(4), 402–417.
- Danneskiold-Samsøe, S., Mørck, Y. & Sørensen, B.W. (2011). *'Familien betyder alt' - vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier*. Frydenlund.
- Danneskiold-Samsøe, S., Mørck, Y. & Sørensen, B.W. (2019). *Æresrelateret social kontrol - teori og praksis i socialt arbejde*. Akademisk Forlag.
- Deding, M. & Jakobsen, V. (2006). *Indvandreres arbejdsliv og familieliv*. https://pure.sfi.dk/ws/files/256742/0631_Indvandreres_arbejdsliv_og_familieliv.pdf
- Dribe, M. & Lundh, C. (2008). Intermarriage and immigrant integration in Sweden: An exploratory analysis. *Acta Sociologica*, 51(4), 329–354.
- Drouhot, L.G. (2021). Cracks in the melting pot? Religiosity and assimilation among the diverse Muslim population in France. *American Journal of Sociology*, 126(4), 795–851.
- Drummond Johansen, J. & Varvin, S. (2020). Negotiating identity at the intersection of family legacy and present time life conditions: A qualitative exploration of central issues connected to identity and belonging in the lives of children of refugees. *Journal of Adolescence*, 80(May 2019), 1–9.
- Dupont, E. (2019). *Love without boundaries ? A quantitative sociological inquiry into transnational marriages of Turkish and Moroccan Belgians* (Issue December). Ghent University.
- Eijberts, M. & Ghorashi, H. (2017). Biographies and the doubleness of inclusion and exclusion. *Social Identities*, 23(2), 163–178.

- Engebrigtsen, A. & Fuglerud, Ø. (2007). *Ungdom i flyktningfamilier: Familie og vennskap - trygghet og frihet?* NOVA - Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Eskelinen, V. & Verkuyten, M. (2020). Support for democracy and liberal sexual mores among Muslims in Western Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(11), 2346–2366.
- Fleischmann, F., Leszczensky, L. & Pink, S. (2019). Identity threat and identity multiplicity among minority youth: Longitudinal relations of perceived discrimination with ethnic, religious, and national identification in Germany. *British Journal of Social Psychology*, 58(4), 971–990.
- Folketingstidende (2022). [2021 R 12.pdf \(folketingstidende.dk\)](https://www.folketingstidende.dk/2021/R12/)
- Friberg, J.H. (2019). *Konflikt, fellesskap og forandring - foreldreskab og sosial kontroll i innvandrede familier fra Pakistan, Somalia og Sri Lanka*. Cappelen Damm Akademisk.
- Frølund Thomsen, J. P. (2012). How does Intergroup Contact Generate Ethnic Tolerance? The Contact Hypothesis in a Scandinavian Context. *Scandinavian Political Studies*, 35(2), 159–178.
- Følner, B. & Kristensen, A.T.B. (2020). *Social kontrol som barriere for etniske minoritetskvinders beskæftigelse*. www.alsresearch.dk
- Ghorashi, H. (2010). From absolute invisibility to extreme visibility: Emancipation trajectory of migrant women in the Netherlands. *Feminist Review*, 94(1), 75–92.
- Giuliani, C., Olivari, M.G. & Alfieri, S. (2017). Being a “good” son and a “good” daughter: Voices of Muslim immigrant adolescents. *Social Sciences*, 6(4).
- Glas, S. (2022a). Exclusionary Contexts Frustrate Cultural Integration: Migrant Acculturation Into Support for Gender Equality in the Labor Market in Western Europe. *International Migration Review*, 1–35.
- Glas, S. (2022b). How Religiosity and Acculturation Over Time Shape Muslims’ Public-Sphere Equality, Family Role Divisions, and Sexual Liberalization Values Differently. *Social Forces*, 1–31.
- Haga, R. J. (2014). “Freedom has destroyed the Somali family”: Somali parents’ experiences of epistemic injustice and its influence on their raising of Swedish Muslims. In M. Sedgwick (Ed.), *Making European Muslims: Religious Socialization among Young Muslims in Scandinavia and Western Europe* (pp. 38–55). Taylor & Francis.

- Handulle, A. & Vassenden, A. (2021). 'The art of kindergarten drop off': how young Norwegian-Somali parents perform ethnicity to avoid reports to Child Welfare Services. *European Journal of Social Work*, 24(3), 469–480.
- Hannemann, T., Kulu, H., Rahnu, L., Puur, A., Häräguş, M., Obucina, O., Ferrer, A.G., Neels, K., Van den Berg, L., Pailhé, A., Potarca, G. & Bernardi, L. (2018). Co-ethnic marriage versus intermarriage among immigrants and their descendants: A comparison across seven European countries using event-history analysis. *Demographic Research*, 39(1), 487–524.
- Hansen, B.T., Kjær, S.K., Arnheim-Dahlström, L., Liaw, K.L., Juul, K.E., Thomsen, L.T., Frederiksen, K., Elfström, K.M., Munk, C. & Nygård, M. (2020). Age at first intercourse, number of partners and sexually transmitted infection prevalence among Danish, Norwegian and Swedish women. *Acta Obstetricia et Gynecologica Scandinavica*, 99(2), 175–185.
- Hartmann, J. & Steinmann, J.P. (2021). Do Gender-role Values Matter? Explaining New Refugee Women's Social Contact in Germany. *International Migration Review*, 55(3), 688–717.
- Hviid, S. (2014). *Dobbeltliv - En rapport om baggrunden for og konsekvenserne af at leve et dobbeltliv for unge med æresrelaterede problemer*. Etnisk Ung.
- Jaffe-Walter, R. (2016). *Coercive concern: Nationalism, liberalism, and the schooling of Muslim youth*. Stanford University Press.
- Jaffe-Walter, R. (2019). Ideal liberal subjects and Muslim "Others": liberal nationalism and the racialization of Muslim youth in a progressive Danish school. *Race Ethnicity and Education*, 22(2), 285–300.
- Jenkins, R. (2011). *Being Danish - paradoxes of identity in everyday life*. Museum Tusulanum Press.
- Jensen, A.M. & Ottosen, M.H. (2013). Diversities in family formation and family forms. In Bjørnberg, U. & Ottosen, M.H. (red.), *Challenges for future family policies in the Nordic countries*. SFI Report 13:38. Copenhagen: SFI – The Danish National Centre for Social Research.
- Johansen, M.L.E. (2019). Fraught parenting: Immigrant parents' chronic double-bind in Denmark. *Ethnography*, 0(0).
- Johnsdotter, S. (2019). Meaning well while doing harm: compulsory genital examinations in Swedish African girls. *Sexual and Reproductive Health Matters*, 27(2), 87–99.

- Kahn, R. & Lowe, M. (2020). Homophobic 'honour' abuse experienced by South Asian gay men in England. In M. Idriss (Ed.), *Men, Masculinities and Honour-Based Violence*. Routledge.
- Kalmijn, M. (2019). Contact and conflict between adult children and their parents in immigrant families: is integration problematic for family relationships? *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(9), 1419–1438.
- Kalmijn, M. & Kraaykamp, G. (2018). Determinants of cultural assimilation in the second generation. A longitudinal analysis of values about marriage and sexuality among Moroccan and Turkish migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(5), 697–717.
- Kavli, H.C. (2019). *Kontinuitet og endring - Familiepraksis og kvinners yrkesdeltakelse blant innvandrere i Norge*. University of Oslo.
- Keddie, A., Jamal Al Deen, T., Hussein, S. & Miftah Russ, A. (2021). Young Muslim women: the ambivalences of speaking out. *Journal of Gender Studies*, 30(2), 165–176.
- Khoudja, Y. & Fleischmann, F. (2017). Labor Force Participation of Immigrant Women in the Netherlands: Do Traditional Partners Hold Them Back? *International Migration Review*, 51(2), 506–541.
- Khoudja, Y. & Fleischmann, F. (2018). Gender Ideology and Women's Labor Market Transitions Within Couples in the Netherlands. *Journal of Marriage and Family*, 80(5), 1087–1106.
- Kiamanesh, P. & Hauge, M.I. (2019). "We are not weak, we just experience domestic violence"—Immigrant women's experiences of encounters with service providers as a result of domestic violence. *Child and Family Social Work*, 24(2), 301–308.
- Kindt, M.T. (2022). Negotiating independence and tradition: plans for career, marriage and family among daughters of immigrants enrolled in higher education in Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(11), 2819–2835.
- Kiram, U. & Stronks, K. (2016). *Preserving and Improving the Mental Health of Refugees and Asylum Seeker - Literature Review for the Health Council of the Netherlands*. University of Amsterdam.
- Kitterød, R.H. & Nadim, M. (2020). Embracing gender equality: Gender-role attitudes among secondgeneration immigrants in Norway. *Demographic Research*, 42(June), 411–440.
- Kleist, N. (2010). Negotiating respectable masculinity: Gender and recognition in the Somali Diaspora. *African Diaspora*, 3(2), 185–206.

- Kogan, I. & Weißmann, M. (2020). Religion and sexuality: between- and within-individual differences in attitudes to pre-marital cohabitation among adolescents in four European countries. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(17), 3630–3654.
- Kretschmer, D. (2018). Explaining differences in gender role attitudes among migrant and native adolescents in Germany: intergenerational transmission, religiosity, and integration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(13), 2197–2218.
- Larsen, B.R. (2022). When Welfare State “Integration” Becomes an Intimate Family Affair: Ethnic Minority Parents’ Everyday Orchestration of Their Children’s Future Belonging in Denmark. *Genealogy*, 6(2), 42.
- Larsen, L.S. (2019). Ægteskab I Transition. *Tidsskrift for Islamforskning*, 13(2), 77–98.
- Lenneis, V. & Agergaard, S. (2019). Tilhørsforhold og dankhed. Debatten om kønsopdelt svømning. *Dansk Sociologi*, 29(3), 45–63.
- Lidman, S. (2021). Familial control, collectivity and gendered shame: Past and present vulnerabilities. In M. Husso (Ed.), *Violence, Gender and Affect* (pp. 29–47). Palgrave Studies in Victims and Victimology.
- Liebmann, L.L. & Galal, L.P. (2020). Classing religion, resourcing women: Muslim women negotiating space for action. *Cultural Dynamics*, 32(4), 261–281.
- Lien I.L. & Schultz, J.H. (2014). Interpreting signs of female genital mutilation within a risky legal framework. *International Journal of Law, Policy and Family*, 28(2): 194–211.
- Lien I.L. (2017). Prosecution of the offence of female genital mutilation/cutting in Norway. *International Journal of Law, Policy and Family*, 31(2): 191–206.
- Liversage, A. (under udgivelse a). Marriages among Turkish-origin youth in Denmark and Europe. In B. Senay & A. Arkilic (red.): *The Routledge Handbook of Turkey’s Diasporas*. London: Routledge.
- Liversage, A. (under udgivelse b). Muslimske kvinder og skilsmisse i en dansk kontekst, *Scandinavian Journal of Islamic Studies*.
- Liversage, A. (2022a). A Janus-Faced State—Uncertain Futures and Frontline Workers’ Support for Immigrant Women Experiencing Abuse. *Genealogy*, 6(2), 39.
- Liversage, A. (2022b). Experiencing ‘nikah Captivity’ in the West: Gendered conflicts over ending Muslim marriages. *Journal of Muslims in Europe*, 11(1), 215–239.

- Liversage, A. (2018). *Metoder i arbejdet med æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Liversage, A. (2017). Changing School – Changing Self . Ethnic Minority Girls' Active Struggles for Educational Success. *Review of Social Studies*, 4(1), 1–21.
- Liversage, A. (2014a). Minority ethnic men and fatherhood in a Danish context. In G.B. Eydal & T. Rostgaard (Eds.), *Fatherhood in the Nordic Welfare States: Comparing Care Policies and Practice* (pp. 209–230). Policy Press.
- Liversage, A. (2014b). Secrets and lies: When ethnic minority youth have a nikah. In P. Shah (Ed.), *Family, Religion, and Law - Cultural Encounters in Europe* (pp. 165–181). Ashgate.
- Liversage, A. (2013). Tyrkiske skilsmisser i Danmark. *Dansk Sociologi*, 2(24), 79–100.
- Liversage, A. & Christensen, C.P. (2017). *Etniske minoritetsunge i Danmark - en undersøgelse af årgang 1995*. SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Liversage, A. & Jepsen, H. (2019). *Evaluering af RED Safehouse II*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Liversage, A. & Mehlsen, L. (2021). *Undersøgelse af tre indsatser over for negativ social kontrol samt radikaliserings*.
- Liversage, A. & Mirdal, G.M. (2015). Migrant emancipation revisited – from mothers to daughters. In G. M. Mirdal & N. Abadan-Unat (Eds.), *Emancipation in Exile – Perspectives on the Empowerment of Migrant Women* (Vol. 12, pp. 131–151). Bilgi University Press.
- Liversage, A. & Ottosen, M.H. (2014). Changing Times - Family Formation Processes among Turkish Immigrant Women and Their Danish Majority Peers. *Journal of Comparative Family Studies*, 45(4), 459–474.
- Liversage, A. & Petersen, J. (2020). *Etniske minoritetskvinder og skilsmisse – med fokus på muslimske praksisser*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Liversage, A. & Özkaya, B. (2022). At falde fra – beretninger om religiøst frafald på tværs af majoritetsdanske og minoritetsetniske miljøer. *Dansk Sociologi*, 32(3), 9–29.
- Liversage, A., Olsen, R.F. & Larsen, K.S. (2021). What do we know about interventions targeting ethnic minority children and youth? A literature review. *Nordic Social Work Research*, 00(00), 1–21.

- Lyk-Jensen, S.V., Bøg, M. & Lindberg, M.R. (2017). *Børn, der oplever vold i familien. Omfang og konsekvenser*. SFI - det nationale forskningscenter for velfærd.
- Maliepaard, M. & Alba, R. (2016). Cultural Integration in the Muslim Second Generation in the Netherlands: The Case of Gender Ideology. *International Migration Review*, 50(1), 70–94.
- Maliepaard, M. & Verkuyten, M. (2018). National disidentification and minority identity: A study among Muslims in Western Europe. *Self and Identity*, 17(1), 75–91.
- Mealor, C. (2020). *Barrierer for kvinder med flygtninge- og indvandrerbaggrund på det danske arbejdsmarked*. Kvinfo.
- Melby, E.R. & Bredal, A. (2019). *Flergifte - kunnskapsstatus om polygami, migrasjon og kvinners situasjon*. Velferdsforskningsinstituttet NOVA - Oslo Metropolitan University.
- Minganti, P.K. (2016). Introducing “fourth space”: Young muslims negotiating marriage in Europe. *Ethnologia Europaea*, 46(1), 40–57.
- Moldenhawer, B. (2002). Skolen – en nøgle til integration af etniske minoritetsbørn? (AMID Working Paper Series 25/2002). Aalborg: AMID. Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold.
- Moldenhawer, B. (2005). Transnational Migrant Communities and Education Strategies Among Pakistani Youngsters in Denmark. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(1), 51.
- Mosekilde, A., Brock, K.G., Larsen, B. & Poulsen, J.B. (2018). *Vold mod migrantkvinder i Danmark - erfaringer og data fra Danners opsøgende arbejde blandt en særlig isoleret gruppe 2012 til 2018*. København: Danner.
- Mulvihill, N., Gangoli, G., Gill, A.K. & Hester, M. (2019). The experience of interactional justice for victims of ‘honour’-based violence and abuse reporting to the police in England and Wales. *Policing and Society*, 29(6), 640–656.
- Niechziol, L. & Medeiros, M. (2022). Islam and identity: a study among young German-Turks. *Ethnic and Racial Studies*, 0(0), 1–24.
- Norris, P. & Inglehart, R.F. (2012). Muslim Integration into Western Cultures: Between Origins and Destinations. *Political Studies*, 60(2), 228–251.
- Ottosen, M.H., Andreasen, A.G., Dahl, K.M., Hestbæk, A-D., Lausten, M. & Rayce, S.B. (2018). *Børn og unge i Danmark – velfærd og trivsel, 2018*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

- Pedersen, M.J., Stritch, J.M. & Thuesen, F. (2018). Punishment on the front-lines of public service delivery: Client ethnicity and caseworker sanctioning decisions in a Scandinavian welfare state. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 28(3), 339–354.
- Petersen, J. (2020). Juridical vacuum and Islamic authorities' role in divorce cases. *Naveiñ Reet – Nordic Journal of Law and Social Research*, 1(10), 67–84.
- Portes, A. & Rumbaut, R.G. (2001). *Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation*. University of California Press and Russell Sage Foundation.
- Qureshi, K. (2016). Marital Breakdown among British Asians - conjugality, legal pluralism and new kinship. In *Marital Breakdown among British Asians*. Palgrave Macmillan.
- Rabo, A., Estrada Tun, P., & Jörum, E. (2021). Syrians in Sweden: Constructing Difference Regarding Gender and Family. *Journal of Refugee Studies*, 34(2), 1291–1306.
- Rambøll. (2018). *Litteraturstudie om forebyggelse af negativ social kontrol i dagtilbud, fritidstilbud, grundskole og på ungdomsuddannelserne*.
- Rambøll. (2019). *Kvalitativ undersøgelse af karakteren af og årsager til negativ social kontrol på ungdomsuddannelserne*.
- Reyes, P. de los. (2003). *Patriarkala enklaver eller ingenmansland - Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige*.
<http://www.mkc.botkyrka.se/biblioteket/Publikationer/skrifter/patriarkala.pdf>
- Rosten, M. & Smette, I. (2021). Pragmatic, pious and pissed off: young Muslims girls managing conflicting sexual norms and social control. *Journal of Youth Studies*.
- Rumbaut, R.G. (2008). Reaping what you sow: Immigration, youth, and reactive ethnicity. *Applied Developmental Science*, 12(2), 108–111.
- Rytter, M. (2012). Between preferences: Marriage and mobility among Danish Pakistani youth. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 18(3), 572–590.
- Röder, A. (2015). Immigrants' Attitudes toward Homosexuality: Socialization, Religion, and Acculturation in European Host Societies. *International Migration Review*, 49(4), 1042–1070.
- Röder, A. & Mühlau, P. (2014). Are they acculturating? Europe's immigrants and gender egalitarianism. *Social Forces*, 92(3), 899–928.

- Röder, A. & Spierings, N. (2022). What Shapes Attitudes Toward Homosexuality among European Muslims? The Role of Religiosity and Destination Hostility. *International Migration Review*, 56(2), 533–561.
- Schultz-Nielsen, M. L. (2021). Ægteskabs- og uddannelsesmønster blandt unge med indvandrerbaggrund - udviklingen i 25 år. *Rockwoolfonden - Arbejdsrapport*, 59.
- Smette, I., Hyggen, C. & Bredal, A. (2021). Foreldrerestriksjoner blant minoritetsungdom: omfang og mønstre i og utenfor skolen. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 62(1), 5–26.
- Social- og Ældreministeriet (2021). *Velfærdspolitisk Analyse - Underretninger og sociale foranstaltninger fordelt på herkomst*. Social- og Ældreministeriet.
- Soehl, T. (2017). From origins to destinations: acculturation trajectories in migrants' attitudes towards homosexuality. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(11), 1831–1853.
- Strid, S., Baianstovu, R. & Enelo, J.M. (2021). Inequalities, isolation, and intersectionality: A quantitative study of honour-based violence among girls and boys in metropolitan Sweden. *Women's Studies International Forum*, 88 (March 2020), 102518.
- Suárez-Orozco, C. & Qin, D.B. (2006). Gendered perspectives in psychology: Immigrant origin youth. *International Migration Review*, 40(1), 165–198.
- Tarp, L. (2015): *Det sku' nødig hedde sig*. København: Gyldendal.
- Tiilikainen, M. (2015). Looking for a safe place: Security and transnational Somali Muslim families. *Journal of Religion in Europe*, 8(1), 51–72.
- Timshel, I., Montgomery, E. & Dalgaard, N.T. (2017). A systematic review of risk and protective factors associated with family related violence in refugee families. *Child Abuse and Neglect*, 70, 315–330.
- Udlændinge- og Integrationsministeriet (2019). Medborgerskab 2019 – Notat nr. 2: Religion og holdning til ligestilling og homoseksualitet blandt nydanskere og personer med dansk oprindelse. Udlændinge- og Integrationsministeriet.
- Udlændinge- og integrationsministeriet (2021). Medborgerskab 2021 - Notat nr. 3: Holdning til kønsopdelt svømning. Udlændinge- og Integrationsministeriet.
- Udlændinge- og integrationsministeriet (2022). Det nationale integrationsbarometer – Ligebehandling. Barometer – Integrationsbarometer.

- Umblijs, J. (2020). Kunnskaps-oppsummering om deltakelse i arbeidslivet for kvinner med innvanderbakgrunn. In *Rapport 2020:2*.
- Van Kerckem, K., Van de Putte, B. & Stevens, P. (2013). On becoming “Too Belgian”: A comparative study of ethnic conformity pressure through the city-as-context approach. *City and Community*, 12(4), 335–360.
- Van Kerckem, K., Van de Putte, B. & Stevens, P.A.J. (2014). Pushing the Boundaries: Responses to Ethnic Conformity Pressure in Two Turkish Communities in Belgium. *Qualitative Sociology*, 37(3), 277–300.
- Van Pottelberge, A., Dupont, E., Caestecker, F., Van de Putte, B. & Lievens, J. (2019). Partner Type Attitudes of Parents and Adolescents: Understanding the Decline in Transnational Partnerships among Turkish Migrants in Flanders. *International Migration Review*, 53(4), 1078–1106.
- Vanwesenbeeck, I., Cense, M., van Reeuwijk, M. & Westeneng, J. (2021). Understanding Sexual Agency. Implications for Sexual Health Programming. *Sexes*, 2(4), 378–396.
- Voas, D. (2009). The maintenance and transformation of ethnicity: Evidence on mixed partnerships in Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(9), 1497–1513.
- Voas, D. & Fleischmann, F. (2012). Islam moves west: Religious change in the first and second generations. *Annual Review of Sociology*, 38, 525–545.
- Wiik, K.A. (2022). First union formation among the children of immigrants: A population-wide study in Norway. *Advances in Life Course Research*, 52(April), 100480.
- Wiik, K.A., Dommermuth, L. & Holland, J.A. (2018). Transitions from first unions among immigrants and their descendants: The role of partner choice. In *Discussion Papers* (No. 887).
- Yilmaz, S., Van de Putte, B. & Stevens, P.A.J. (2019). The Paradox of Choice: Partner Choices among Highly Educated Turkish Belgian Women. *DiGeSt. Journal of Diversity and Gender Studies*, 6(1), 5–24.
- Ødegård, G. & Pedersen, W. (2021). *Ungdommen* (G. Ødegård & W. Pedersen (eds.)). Cappelen Damm Akademisk.
- Aarset, M.F. & Bredal, A. (2018). *Omsorgsovertakelser og etniske minoriteter. En gjennomgang av saker i fylkesnemnda*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Aarset, Smette & Rosten (2021): Thinking through generation – On parenting and belonging among adult children of immigrants in Norway. In Falch-

Eriksen, A., Takle, M. & Slagsvold, B. *Generational tensions and solidarity within advanced welfare state*, kap. 5, s. 79-95. London: Routledge.

VIVÉ